

STM 1938

**Musiken vid skolorna i Sverige under
upplysningstidevarvet**

Av Stig Walin

© Denna text får ej mångfaldigas eller ytterligare publiceras utan
tillstånd från författaren.

Upphovsrätten till de enskilda artiklarna ägs av resp. författare och Svenska
samfundet för musikforskning. Enligt svensk lagstiftning är alla slags citat till-
låtna inom ramen för en vetenskaplig eller kritisk framställning utan att upp-
hovsrättsinnehavaren behöver tillfrågas. Det är också tillåtet att göra en kopia av
enskilda artiklar för personligt bruk. Däremot är det inte tillåtet att kopiera hela
databasen.

MUSIKEN VID SKOLORNA I SVERIGE UNDER UPPLYSNINGSTIDEVARVET

AV STIG WALIN (Uppsala)

Upplysningstidevarvet var i många avseenden en den svenska musikkulturens guldålder. Vid dess början verkade en av vår inhemska tonkonsts allra största mästare, J. H. Roman. Med honom som främste initiativtagare växte under detsamma ett blomstrande konsertliv fram. Det såg två för vårt musikliv så viktiga anstalter som Musikaliska akademien och Operan grundas o. s. v. Musikskriftställare och -forskare ha också i talrika verk och uppsatser ägnat olika sidor av denna tids musikliv sitt intresse. Men de ha därvid nästan fullständigt glömt bort en inte oviktig del av detta musikliv, nämligen skolmusiken. En ens tillnärmelsevis uttömmande skildring av musiken vid de svenska skolorna under 17- och början av 1800-talen existerar ännu ej.¹ Till en del kan väl detta förklaras

¹ En även för 1700-talets skolmusik viktig skrift är Abrah. Abrah:son Hülphers *oyärderliga, ständigt och jämt citerade »Historisk Afhandling om Musik och Instrumenter . . .*», Westerås 1773. Vid behandlingen av Hülphers musikhistoriska gärning kommer Norlind i uppsatsen »Abraham Abrahamsson Hülphers och frihetstidens musikliv», STM årg. 19 1937 s. 16 ff., in på musikförhållandena vid en del svenska skolor, särskilt gymnasiet i Linköping. I »Svensk musikhistoria», 2. uppl. Sthlm 1918, och i »Allmänt musiklexikon» 2. uppl. Sthlm bd I 1927 och bd II 1928, har Norlind, som ägnat 1600-talets och äldre tiders svenska skolmusik ingående undersökningar, däremot mycket litet att säga om musiken vid skolorna under den här avsedda perioden. Musikförhållandena vid gymnasiet i Västerås behandla G. Kallstenius' värdefulla »Musiken vid Allmänna Läroverket i Västerås före 1850», särtr. ur »Camenae arosiensis» 1923, samt W. Molérs »Förteckning över Musikalier i Västerås Högre Allm. Läroverks Bibliotek t. o. m. 1850», Västerås 1917. De olika skolornas historiska skrifter meddela ibland även något om musiken. Sålunda behandlas skolmusiken i Strängnäs förhållandevis utförligt av A. Falk i »Regium Gustavianum Gymnasium Strengnense MDCXXVI—MCMXXVI», Strängnäs 1926. En del annan litteratur kommer att anges i det följande.

därav att andra företeelser — vi ha redan nämnt en del — lyst med sådan glans, att de dragit all uppmärksamhet till sig. Till en del beror det kanske också därpå att man liksom haft på känn, att upplysningstidevarvets nyttobetonade strävanden på skolans områden knappast kunnat gå i en för tonkonsten gynnsam riktning, då ju denna konsts nytta för samhällsindividen så svårt låter mäta sig i något jordiskt myntvärde. — Men inte minst. Norlinds Hülphers-uppsats och Kallstenius arbete visa, att denna hittillsvarande likgiltighet för det musikaliska inslaget i upplysningstidens skolliv knappast varit berättigat, vilket efterföljande rader kanske ytterligare kunna framhäva. De göra i intet avseende anspråk på att ge en sammanhängande skildring av upplysningstidens svenska skolmusik utan äro att betrakta endast som ett bidrag till kännedomen om ett föga bearbetat fält av vår musikhistoria.

Utgångspunkten för all verksamhet vid en skola bilda alltid de för denna verksamhet av vederbörande myndigheter fastställda bestämmelserna. Dessa ange mer eller mindre utförligt de ämnen, i vilka undervisning skall meddelas, antalet timmar för varje ämne, sättet för undervisningens bedrivande o. s. v. Och varje lärare blir på detta sätt i sin gärning bunden av skolstadgans föreskrifter. Detta gäller även undervisningen och läraren i musik. För att kunna förstå en viss tids skolmusikaliska förhållanden är det alltså nödvändigt att taga hänsyn till de respektive skolordningarnas stadganden angående musikundervisningen. Vad bestämma upplysningstidens svenska skolordningar om denna undervisning? blir sålunda den första fråga vi här måste försöka besvara. Innan vi göra detta, vilja vi dock inledningsvis nämna ett par ord om tidens arbete över huvud taget på skollagstiftningens område.¹

Regeringsformen av den 21. februari 1719, som med ett slag gjorde slut på det svenska kungliga enväldet för att i stället låta »folket» genom ständerna få större medbestämmanderätt vid länkanDET av det egna landets öden, denna regeringsform stadgade bl. a. uttryckligen, att skolordningen skulle förbättras, och ständerna uppdrogo närmast åt kanslikollegium att fatta de härför nödiga anstalterna.

¹ Jfr till det följande fr. a. H. Hernlund: »Bidrag till den svenska skollagstiftningens historia under partitidehvarvet, 1718—1809. I 1718—1760», Sthlm 1882 — (i fortsättningen citerad endast »Avh.») — samt den tio år senare utkomna 2. delen till denna »Avh.»: »Bidrag till . . . B. Översigter och öfriga bilagor», Sthlm 1892, som innehåller 8 st. bilagor med nummer Bil. III—X — (i fortsättningen citerad endast »Bil. nn.»).

Genom brev i juli 1719 och november 1720 till akademikanterna och till konsistorierna infortrade kollegiet dessa myndigheters utlåtanden över eventuella åtgärder till skolväsendets förbättring. Sedan de olika utlåtandena inkommit utarbetades inom konsistoriet i Uppsala ett förslag till skolordning, som förelåg färdigt i febr. 1723. Detta förslag granskades i första hand av prästeståndet, som därvid gjorde en del inte särskilt betydelsefulla anmärkningar. Det gick sedan till de övriga stånden, av vilka endast borgarståndet hade en del viktiga erinringar att göra. Utan att få dessa beaktade gav borgarståndet mot slutet av år 1723 sitt bifall därtill, att den föreslagna skolordningen provisoriskt skulle få tillämpas till nästa riksdag, dock under det uttryckliga förbehållet, att den inte finge officiellt tryckas. Den 4. febr. 1724 beslöts så i rådet, att ett av Kgl. Maj:ts underskrivet exemplar av den föreslagna skolordningen skulle sändas till varje konsistorium i riket.

Skolstadgan av år 1724 var sålunda från början avsedd att vara endast en interimstadga, som försöksvis skulle tillämpas till närmast följande riksdag. I april 1726 utsände kanslikollegium därför en ny cirkulärskrivelse till konsistorierna, vari dessa uppmanades att inkomma med eventuella erinringar i anledning av den nya skolordningen och dess tillämpning. Med ledning av dessa erinringar vore det så meningen att slutgiltigt fastställa formuleringen av stadgan. Till riksdagen 1726—27 hade dock alla utlåtanden ännu inte hunnit inkomma, vilket i sin mån bidrog till att under denna riksdag några nya avgöranden i skolfrågan aldrig träffades. Men sedan under loppet av åren 1730 och 1731 samtliga konsistoriers yttranden i frågan inlutit, syntes inga hinder mer föreligga för ett fullbordande av det började verket. Men ingenting hände. Varken riksdagarna 1731 eller 1734 eller den 1738—39 bragte behandlingen av skolfrågan till ett slut. Det hela rann s. a. s. ut i sanden.

År 1745 tillsattes så en särskild uppfostringskommission, som skulle taga skolrevisionen om hand. Visserligen framkommo inom kommissionen en del förslag, men den synes dock ha arbetat mycket oregelbundet. Först år 1760 förelåg ett »Project Til En Förbättrad och Förnyad Förordning För Trivial Scholar och Gymnasier i Riket». Men inte heller detta förslag ledde till någon riksdagens slutgiltiga åtgärd. Samma öde drabbade de allvarliga planer på en reformering av skolväsendet, vilka Gustav III hyste. De omsattes aldrig i praktiken. Först under Gusaf IV Adolf ledde arbetena på en reformering av skolordningen till ett officiellt bekräftat resultat. Då utkom nämligen av trycket »Kongl. Maj:ts förnyade nådiga Scholae-ordning

gifwen Helsingborg den 7 december 1807».¹ — Så kom det sig, att den ursprungligen endast som ett provisorium tänkta skolordningen av år 1724 faktiskt blev gällande ända till år 1807, d. v. s. under så gott som *hela* den tidrymd vi här syssla med. Den blev sålunda även bestämmande för musiklärarnas verksamhet vid de svenska skolorna under upplysningstidevarvet. Vi måste därför gå in något närmare på vad den har att säga om musikundervisningen.

Som redan antytts, infortrade kanslikollegium vid skilda tillfällen under åren närmast före och efter år 1724 från universitet och konsistorier utlåtanden om de påtänkta förändringarna inom skolväsendet. Ur de före år 1724 daterade utlåtandena utgick formuleringen av detta års skolordning, och de närmast efterföljande yttrandena voro ju avsedda att bilda grundvalen för skolstadgans slutgiltiga fastställande. Hela denna serie av dokument utgör därför ett sammanhängande helt och skall här behandlas såsom ett sådant.

I yttrandena med anledning av kanslikollegii skrivelser åren 1719 och 1720 (jfr s. 32 ovan) finnes nu ganska litet att hämta angående själva musikundervisningen.² Man hade kanske inte något större intresse till övers för denna undervisning, eller också ansåg man, att de närmast äldre skolordningarnas bestämmelser om musiken inte behövde ändras i någon högre grad.³

På tal om de olika lärarnas skyldigheter ansåg *Västerås* konsistorium, att rector cantus utom sina musikaliska kunskaper även borde äga så grundliga studier, »att han förstode att korrigera exercitia styli uti någondera klassen» i stället för »lector matheseos».⁴

Beträffande själva musikundervisningen ville konsistoriet i *Strängnäs*, att hela gymnasiet skulle få del av densamma och att ungdomen

¹ Nytryck i »Årsböcker i svensk undervisningshistoria» — (i fortsättningen citerade endast »Årsb.») — vol. VII 1922 s. 67 ff., såsom Nr VI i serien »Sveriges allmänna läroverksstadgar 1561—1905» under fleras medverkan utgivna av B. Rud. Hall.

² Jag följer här närmast Hernlund. Akademikanternas utlåtanden ha av honom inte kunnat återfinnas. En fullständig samling av de olika konsistoriernas hithörande skrivelser finnes i RA. »Memorialer till kanslikollegium om skolordningen 1719—1731» (jfr Hernlund: »Avh.» s. 19 anm. 5 o. s. 21 anm. 2). Den är av Hernlund behandlad i »Bil. III» »Öfversigt af Universitetens och Domkapitelns utlåtanden med anledning af kanslikollegii cirkulär den 21 juli 1719 och den 12 november 1720». Hernlund skiljer inte här på de utlåtanden, som avgåvos med anledning av 1719 års cirkulär, och dem efter 1720 års, utan behandlar dem alla i ett sammanhang.

³ Vi återkomma nedan till dessa äldre skolordningar och till vad de stadga om musiken.

⁴ Hernlund: »Bil. III» s. 9.

där skulle »dagligen kl. 12 uti auditorio majori¹ exerceras i musica figurativa, vocali et instrumentali, och uti minori under någon annans [än kantors] inseende i musica choralis samt efter hand figurativa; varande director cantus förpligtad såväl uti auditorio minori som schola trivioli, när rector gymnasii af angelägnare sysslor hindrad är, att alla lördagar noga efterspörja, med hvad frukt musiken hela veckan öfvad blifvit».²

Var man alltså i Strängnäs påfallande musikvänlig, så synes förhållandet ha varit rakt motsatt i *Lund*. Dess filosofiska fakultet yttrade: »I stället för sjungtimmarne, som hållas kl. 12, vore så godt, som äfven på andra orter brukas, att i hvar klass sjunges om morgnarne en psalm, äfvenväl kl. 1, och vid utgången en vers. Men om ons- och lördagarna kunde de komma tillsammans och under cantoris anförande en timma, nämligen kl. 1, sjunga sådana psalmer, som om söndagarna i kyrkan komma att sjungas. Men den rätta vokalmusiken efter konst läres särskildt [i vilken utsträckning detta sistnämnda var tänkt, få vi tyvärr ingen upplysning om]».³ Av ungefär samma uppfattning var Lunds juridiska fakultet, som ansåg »i anseende dertill att i klasserna dagligen sjunges [vid bönestunderna] . . . [det] vara för mycket att tillägga hvar dag en timme till koralen, utan synes nog vara, att gossarne öfva sig deruti allenast om onsdags och lördags middagar».⁴

Vi ha redan omnämnt, hur med ledning av de inkomna utlåtandena i *Uppsala* uppgjordes ett förslag till skolordning, vilket med vissa

¹ Gymnasiet var ju delat i två huvudavdelningar, en högre (större) och en lägre (mindre).

² Hernlund a. a. s. 10 f. — Skolordningens av år 1611 bestämmelse angående förhör i musiken på lördagarna — jfr Norlind: »Latinska skolsånger i Sverige och Finland», Lunds Univ:s Årsskr. N. F. Afd. 1. Bd 5. Nr 2., Lund 1909, s. 23 — synes således inte alldeles ha råkat i glömska.

³ Hernlund a. a. s. 13.

⁴ Hernlund a. a. s. 71. Ur detta Lunds juridiska fakultets yttrande synes Norlinds citat, »Svensk musikhistoria» s. 160, vara hämtat. Detta yttrande är dock inte, som Norlind anger, daterat d. 21 juli 1719 — då ju i stället ett av kanslikollegii cirkulär daterades (jfr ovan s. 33 anm. 2) — utan återfinnes troligen i dekanernas för teologiska och juridiska fakulteterna skrivelser av d. 6. jan. 1722 (jfr Hernlund »Avh.» s. 21 anm. 2). Dessa skrivelser utgjorde svar på kanslikollegii cirkulär av den 12. nov. 1720. I Lunds, för övrigt odaterade, svar på cirkuläret av d. 21. juli 1719 yttrade sig, enligt Hernlund, aldrig den juridiska fakulteten. Att denna fakultet hade föga sinne för musiken, visas för övrigt även av det förslag »till så väl undervisningsplan som metodik», som Hernlund anför, »Bil. III» s. 71 ff. I detta förslag nämnes musikundervisning endast för den allra lägsta skolan, barnaskolan.

ändringar av prästeståndet godkändes av de övriga stånden — till borgarståndets anmärkningar (se ovan s. 32) återkomma vi nedan — för att sålunda resultera i 1724 års skolordning. I denna stadgades det för musikundervisningen följande:¹ »Caput IX om Examinibus ock Scholarum Exercitiis publicis samt Musiqven . . . §. 4. Uti Musica Choralis böra i nedra Scholan [d. v. s. trivialskolan] alle öfwas på alle Söckndagar emellen kl. 12 ock 1/: undantagandes hwad til Apologistens Embete hörer ons- ock löger-dagar, i anledning af det som i Cap: 6 §. 8 num: 6 förordnat är:/² således att then Collega, som til siungande är beqwämligast måste antaga directionen öfwer Sången, emot den löhn som denne sysslan kan tilslagen wara, eller blifwa ock uptekna notas musicales på the Psalmer, hwilka höra til följande Söndag ock i anledning theraf lära Schole-piltarne siunga the nämde Psalmer; men therest särskilte personer finnas med apart lön för Sången uti Scholan försedde, må thet effter wanligheeten förblifwa. Hwad musica figurata angår, måste Rector Cantus derföre sörja ock icke allenast öfwa Gymnasisterna, utan ock af trivial Scholan utvälja them som ther til böijelige äro».³ I skolordningen finnas införda tvenne schemata, nämligen »Schema Praelectionum in Classe qvarta» och

¹ Citering efter nytrycket i »Årsb.» VII 1922 s. 54 ff.

² »Caput VI Om ungdomens underwisning i Trivial-Scholarne . . . §. 8. Uti Apologistens eller Räkнемästarens Classe, underwisas the, som icke ära framgeent hålla wid studierne; men likwäl åstunda lära the them nödige stycken. Nembln . . . 6:o Öfwar han [apologisten] ock Qvartanos hwar Ons- och Lögerdag klåcan 12 uti räknekonsten, då hans öfrige Discipul i medlertijd wänja sig wid brefs copierande och afskrifwande, samt utarbete de swårare Exempel som them kunna föresatte wara» (»Årsb.» VII s. 35 ff.). Det var sålunda inte, som Norlind anger (a. a. s. 160), *gymnasiets* fjärde klass, som två dagar i veckan fick räkning i stället för musik, utan *trivialskolans*. Någon inskränkning i musikundervisningen för trivialskolans klasser I—III anger däremot skolordningen inte. Hernlunds schema, »Bil. IV» »1724 års skolorganisation jämte konsistoriernas deröfver (1726—1731) framställda anmärkningar» s. 55, måste således, vad sångundervisningen i dessa klasser beträffar, vara ofullständigt, då det för dem upptar »sång» endast månd., tisd., torsd., o. fred. kl. 12. Liknande ofullständigheter hos Falk, a. a. s. 139 samt i »Linköpings Gymnasiums historia 1627—1927», Linköping 1927, s. 126.

³ Av Norlinds framställning, a. a. s. 160, får man den uppfattningen, att följande mening: »I musica figurativa borde öwas »endast de, som därtill böjlige äro, vilket kan ske om onsdagar och lördagar kl. 3—4, då ock kantor, som vunnit konsten att traktera andra musikaliska instrumenter, kunde även betjäna dem, som villiga voro att lära något, isynnerhet när vokalisterna funnos till antalet få», vore citerad ur 1724 års skolordning. Detta är dock inte fallet. Den återfinnes däremot i något annorlunda skick i ett nedan anført yttrande av rektorn vid skolan i Hudiksvall. — Norlinds behandling av skolmusikfrågan vid frihetstidens början skall längre fram ytterligare beröras.

»Schema Praelectionum in Gymnasio». Det förstnämnda upptar »Musica» månd., tisd., torsd. och fredag kl. 12, det sistnämnda samma ämne *alla* läsdagar kl. 12.

Mot den form, i vilken skolordningen 1724 försöksvis fastställdes gjordes från åtskilliga håll diverse anmärkningar. De äldsta voro väl borgarståndets ovan (s. 32) omnämnda. De framkommo ju redan under loppet av år 1723. Av övriga erinringar skola vi i detta sammanhang fästa oss vid endast dem, som inkommo från de olika konsistorierna med anledning av kanslikollegii skrivelse i april 1726 (jfr ovan s. 3). Dessa erinringar sammanhängde ju alla omedelbart med 1724 års skolordning, som med ledning av dem skulle få sin slutgiltiga officiella utformning. I borgarståndets och de olika konsistoriernas här avsedda anmärkningar yttras det nu, enligt Hernlund,¹ om musikundervisningen som följer.

Borgarståndet ville, att det beträffande undervisningen i musik borde utsättas, »att uti alla gymnasier och skolor måste vara en rector cantus, som förestår figuralmusiken, på sätt och vis som § innehåller, och att den, som har koralmusiken, det vare sig antingen någon af collegis eller någon särskild, måste jämväl förstå figuralmusiken, så att han efter de uti kyrkoboken utsatta noterna må kunna anförä ungdomen och psalmerna således komma att sjungas uniformt uti alla församlingarna i riket och icke med så skiljaktiga melodier, som härtills i många orter skett och ännu sker, börandes dock denne senare dependera af den förres direktion; så bör ock rector cantus förstå instrumentalmusiken till ungdomens anförande».

»Bil. IV» s. 48 anm. 1 har hos Hernlund följande lydelse: »I afseende på undervisningen i detta öfningsämne [musiken] gjorde sig ganska olika åsichter gällande. *Göteborgs* kons. önskade få bibehålla det gamla bruket, att trivialskolans elever hela veckan igenom kl. 12—1 öfvades i musica choral; qvartanerna kunde ju för sin öfning i räknekonsten erhålla en annan timme än denna på onsdagar och lördagar. Rektor vid *Hudiksvalls* skola förordade äfven daglig undervisning i sång, men om ons- och lördagar, när apologista har att lära quartanos uti räknekonsten, kunna i synnerhet de, som uti räkneklassen sitta, deruti öfvas, emedan de icke så länge som de andra piltar vid skolan vistas, varandes sången så mycket nödigare för dem, som en rätt melodi och vacker sång är församlingarnas heder och de således bana sig vägen till klockaretjänster och dylikt. Men uti musica figurati öfvas de endast, som dertil böjliga äro, hvilket kan ske om ons- och lördagar kl. emellan 3 och 4, när skolgången är ändad, då ock kantor, som vunnit konsten att traktera andra musikaliska instrumenter, kunde äfven betjäna dem, som villiga voro att lära något, i synnerhet när vokalis-

¹ Vad borgarståndet beträffar se »Bil. V» »Borgarståndets anmärkningar vid förslaget till 1724 års skolordning» s. 3, och vad konsistorierna angår se »Bil. IV» s. 48 anm. 1.

terna funnos till antalet få vara.' *Malmö* skolas rektor anmälde, att den nämnda tiden, kl. 12—1, särskildt vid detta läroverk 'så mycket mindre [kunde] bibehållas, som skolan till största delen består af främmande barn från landet, hvilka hos borgerskapet gratis hafva sin kost, den de sällan få förrän kl. 1, ofta ock utdrages tiden för dem inemot kl. 2, och måste de således för födäns skull nödvändigt umbära undervisningen. Och alldenstund barnen vid denna förelagda tiden intet kunnat vara tillstädes, har denna inrättning, sedan den här blef vedertagen, dragit med sig denna skadliga påföljd, att man i hela 14 dagar, ja, ofta längre, måst lemna barnen ifrån sig hela dagen till undervisning uti musiken, då de antingen till högtiderna skola lära sina stycken eller vid andra tillfällen haft nödigt med särdeles flit deruti öfvas.' Samma önskan om en annan tid för sångöfningarna uttalades äfven af *Lunds* kons., enär måltidstimman vanligen inföll för eleverna kl. 12 middagen . . . *Stockholms* kons. ansåg, att 'musica choralis och figurata kan utaf cantore väl på en rund timme afgöras och det 5 dagar uti veckan. Lördagen synes han behöfva frihet för [den] tjänst, han skall göra under skriftningen och dagen derefter uti kyrkan; på de öfriga dagarna uti veckan synas piltarna hela året igenom väl kunna hinna lära att sjunga psalmerna och de, som böjligare röst hafva, inhämta så mycket, som behöfves, uti musica figurati.' *Vesterås*' kons. slutligen tyckte det vara tillräckligt, om onsdags och lördags eftermiddagar en timme blefve anslagen till denna öfning.»

Norlind påpekar i »Latinska skolsångér i Sverige och Finland», s. 18, huru mot 1600-talets slut skolmusiken förlorade sin allvarliga prägel och ersattes av »salongsmusik utförd inom skolans egna väggar» och hur tonkonsten i stället för att vara ett medel till att höja fromheten och andakten, »begynt bli farlig för god, allvarlig skola». Det inträdde alltså vid det nya seklets början så tillvida ett skolmusikaliskt förfall som skolmusiken miste sin dittills härskande andliga prägel för att i stället förvärldsligas.¹ »Allvarlige» män började också yrka på nedsättning av tonkonstens övande, och under 1700-talet uppställdes krav på sångtimmarnas inskränkande och införandet av andra nyttigare övningar i stället.² Dessa musikfientliga strävanden finner Norlind nu, (»Svensk musikhistoria», s. 160), redan vid frihetstidens början vara så starka, att han talar om en »allmän tendens att knappa av på musikundervisningen». Till stöd för detta påstående anför Norlind en del utdrag ur de utlåtanden, som avgåvos

¹ Skolmusiken följde således helt och fullt denna tids allmänna andliga utveckling. (Jfr mitt snart utkommande arbete »Beiträge zur Geschichte der schwedischen Sinfonik», de bägge kapitlen, »Allgemeines» och »Der Geist».)

² Dessa krav torde dock ha framsprungit mindre ur någon moralisk indignation över skolmusikens förvärldsligande än ur tidens inställning i allmänhet mot det just nyttobetonade.

i samband med 1724 års skolordning, samt ur denna skolordning själv.¹

Det är otvivelaktigt, att en tendens att knappa av på musikundervisningen gjorde sig gällande redan vid frihetstidens början, men dock endast på vissa håll och alls inte överallt. Att redan vid denna tid tala om en »allmän» sådan tendens kan därför knappast vara riktigt. En jämförelse med de närmast äldre skolordningarnas bestämmelser ger här det säkraste beskedet. Den skolordning, som i första hand gällde intill fastställandet av 1724 års, var den av år 1693. Denna för sin korthet berömda skolstadga var dock knappast avsedd att sätta den omedelbart föregående, den av år 1649, helt ur kraft utan skulle snarare s. a. s. modernisera dess viktigaste stadganden, vilket fick till följd, att många av bestämmelserna i 1649 års skolordning kommo att gälla även efter 1693.² Den begynnande frihetstidens skollagstiftande verksamhet bör därför ses mot bakgrunden av inte endast 1693 års utan även av 1649 års skolordning.³

Den förstnämnda är nu även beträffande musikundervisningen mycket kortfattad och fastställer endast en timmes daglig undervisning i musik för trivialskolan utan att nämna ett ord om gymnasiet.⁴ Skolordningen av år 1649 stadgar däremot utförligt om daglig musikundervisning såväl i trivialskolan som på gymnasiet.⁵ Att dessa sistnämnda bestämmelser gälla även efter 1693 visar bl. a. ett schema, som biskop Spegel uppgjort för Linköpings gymnasium och som varje läsdag mellan kl. 12 och 1 upptar »Musica».⁶ Och i olika handlingar från Västerås från tiden omkr. sekelskiftet talas det utförligt om musikundervisning även på gymnasiet.⁷ Man kan nog utan fara

¹ En del av de felaktigheter, som Norlind därvid i hastigheten gjort sig skyldig till, ha vi redan påpekat.

² Jfr Hernlund: »Avh.» s. 16 o. Norlind: »Sv. musikhist.», s. 119.

³ Nytryck av den förstnämnda i »Årsb.» vol. VII 1922 s. 1 ff. och av den sistnämnda i »Årsb.» vol. IV 1921 s. 42 ff.

⁴ »Cap. III. Om Ungdomens Underwijsning i Scholarne . . . § IX. I Scholarne skall yttermera detta i acht tagas: 1. Hwar Dag ifrån Kläckan Tolf till Ett skole alle öfwas uti *Musica Choralis*, och de, som god Röst hafwa, skola lära *Figurativam* . . .», a. a. ss. 9 o. 11. Norlind, a. a. s. 119, har en helt annan, betydligt förkortad formulering.

⁵ »Distributio lectionum et operarum scholasticarum secundum dies et horas. In Gymnasijs. Singulis diebus exceptis Dominicis. Hora Duodecima. Cantum universi exercebunt . . . In Scholis. Hora duodecima. Cantus choralis et figurati exercitia in omnibus classibus», a. a. s. 104 ff. — Jfr även Norlind: »Musiken vid svenska skolor under 1600-talet», »Kult och Konst» 1906 s. 93, samt densammes »Latinska skolsånger . . .» s. 23 f. . .

⁶ Jfr Hernlund: »Avh.» Bil. II s. 12.

⁷ Jfr Kallstenius a. a. s. 198 ff.

vaga det påståendet, att det även efter år 1693 gavs undervisning i musik inte endast vid trivialskolorna utan även vid de flesta av våra gymnasier och att det var mot bakgrunden av detta sakläge, som de av kanslikollegium vid skilda tillfällen åren närmast före och efter år 1724 rådfrågade myndigheterna avgåvo sina yttranden, i vad det rörde musikundervisningen. Är det nu riktigt, att dessa myndigheter i allmänhet ville knappa in på de äldre skolordningarnas ganska rundligt tilltagna tid för de musikaliska övningarna?

Av de svar, som avgåvos med anledning av kanslikollegii skrivelser åren 1719 och 1720 (jfr s. 3 ovan), finnas c:a 29 ännu bevarade.¹ Av dessa innehålla endast 4 stycken så mycket om musikundervisningen, att Hernlund funnit ett omnämnande därav värt (jfr s. 33 f. ovan). Av dessa fyra utlåtanden är ett, det från Västerås, helt neutralt beträffande musikundervisningens utsträckning, ett, det från Strängnäs, i hög grad musikvänligt, under det att två, de från Lunds filosofiska och juridiska fakulteter, vilja göra en inskränkning i antalet timmar för själva musikundervisningen. De övriga skrivelserna synas av en eller annan anledning inte ha haft något särskilt att erinra emot den föregående tidens skolmusikaliska praxis och ha alltså inte heller velat göra någon inskränkning i densamma. Beträffande själva skolordningens av år 1724 bestämmelser angående musiken så betyda dessa en ganska obetydlig inskränkning av 1649 års stadganden. Angåvo dessa sistnämnda daglig musikundervisning för såväl gymnasiet som hela trivialskolan, så undandrogo de förstnämnda endast trivialskolans fjärde klass två gånger i veckan från de musikaliska övningarna. Inte heller bland de yttranden, som avgåvos med anledning av skolordningens formulering och på grund av kanslikollegii skrivelse år 1726 (jfr s. 36 f. ovan), kan man i allmänhet spåra någon direkt musikfientlig inställning. Av de sju utlåtanden, som mer utförligt behandla musiken, äro två, de från Malmö och Lund, neutrala beträffande undervisningstimmarnas antal, tre, de från borgarståndet, från Göteborg och från Hudiksvall musikvänliga, åtminstone vad den enklare sångundervisningen beträffar, samt endast två, de från Stockholm och Västerås, mer eller mindre musikfientliga. Det rådde alltså vid frihetstidens början ingalunda en *allmän* tendens att knappa av på musikundervisningen, även om man på sina håll ansåg en inskränkning av densamma för önskvärd. Norlind har också kunnat uppställa sitt påstående endast därigenom, att han hämtat sina citat från de »musikfientliga» och »musikneutrala» utlåtandena utan att nämna ett ord om de »musikvänliga». Han har

¹ Jfr Hernlund: »Avh.» s. 19 anm. 5 och s. 21 anm. 2.

dessutom gjort ett felreferat av själva skolstadgan, så att den i musikaliskt hänseende ställes i en orättvis dager. Han skriver:¹ »I 1724 års skolordning anmärktes vidare, att någon särskild kantor för sången vid trivialskolor ej vore behöfvig, utan 'den kollega, som till sjungande är bekvämligast' kunde övertaga direktionen över sången».² Man får härav det intrycket, att det i äldre tider skulle ha varit brukligt med en särskild kantor men att 1724 års skolordning anmärkte, att detta inte längre vore »behöfvigt». Stadgan säger nu i själva verket ingenting alls om ett vid tidpunkten för dess formulering inte längre förefintligt behov av en särskild kantor, utan uppdrager endast undervisningen i koralsång åt en lämplig kollega eller åt den särskilda »person», som för detta ändamål till äventyrs redan fanns. Dess bestämmelser härutinnan betydde i intet avseende ett musikaliskt »minus» i förhållande till de äldre skolordningarnas. 1649 års skolordning uppdrog nämligen inte heller undervisningen i koralsång åt någon särskild fackman utan åt vem som helst av lärarna eller åt någon annan person inom skolan, som kunde anses därtill lämplig.³ Inte heller det förhållandet, att 1724 års skolordning hänvisar endast dem »som ther til böijelige äro», till övningarna i figuralmusik, kan, som Norlind synes vilja göra, tagas till bevis för ett minskat musikintresse, då även 1649 års skolordning hade precis liknande bestämmelser.⁴ Dessa hade säkert framsprungit ur den riktiga insikten, att det vore lönlöst att söka påtvinga musikaliskt absolut obegärade lärjungar någon högre musikkbildning.

Resultatet av vår hittillsvarande undersökning blir alltså det, att de mot skolmusiken fientliga tendenser, som man otvivelaktigt kan spåra redan vid frihetstidens början, dock inte avsatte några kraftigare spår i den skolordning, som kom att gälla ända in på 1800-talet. Liksom i så många andra avseenden⁵ var sålunda 1724 års skolordning även i fråga om sina musikbestämmelser omodern och dåligt anpassad efter ett nytt tidsläge, som av skolan krävde undervisning i

¹ »Svensk musikhistoria» s. 160.

² Efter Norlind likadant Moberg i »Musik und Musikwissenschaft an den schwedischen Universitäten» M I G M Jahrg. II: 1 s. 16 anm. 5.

³ »Cap. XVI. De exercitio Musices . . . Moderator cantus choralis erit vel conector, vel quilibet praeceptorum, aut si illis vox idonea non sit, eligetur idoneus ex suprema classe». (»Årsb.» vol. IV ss. 88 o. 89.)

⁴ »In superioribus classibus, musices praefectus cantum choralem . . . et figuralem, prout cujusque fert indoles et profectus, diligenter urgebit, neque tamen, (ad figuralem praesertim) quempiam contra naturae inclinationem coget» (a. a. s. 89).

⁵ Jfr t. ex. Schück »Illustrerad svensk litteraturhistoria» 3. uppl. 3. delen »Frihetstiden», Sthlm 1927 s. 3 ff.

praktiska, för den jordiska levnaden nyttiga ämnen. Liksom sin äldre föregångare från 1600-talets mitt föreskrev den alltså en timmes daglig undervisning i musik för så gott som hela skolan.

Skolordningen av år 1724 utsattes under årens lopp från flera håll för en håftig kritik och ett flertal reformförslag inlämnades till den 1745 tillsatta uppfostringskommissionen.¹ De direkt musikfientliga tendenserna inom reformlägret² framgå med önskvärd tydlighet av det redan omnämnda projekt, som uppfostringskommissionen år 1760 utgav av trycket.³ Det heter där: »Cap. 8. Angående examina, exercitia publica och Ungdomens öfning i Musiquen . . . §. 3. Uti Musica Choralis måge förnämligast the, som sig til sacros ordines ärna, 2 timar i wekan, hälst på de wanlige lofstunder, öfwas . . . För musica figurata sörjer Rector Cantus, som af Gymnasisterne och Scholae Disciplarne thertil utväljer och öfwar the skickeligaste; dock så, at the angelägnare Lärostycken, som the sköta böra, icke försummas . . .» Här, i detta »Project» med dess starka inskränkning av undervisningstimmarna i musik och dess rädsla för att dessa skulle komma i vägen för »angelägnare Lärostycken», kan man med fullt fog tala om att musiken »förlorat sin stora från medeltiden nedärfda uppgift att vara ett af hufvudämnena i skolundervisningen för att i stället bli ett obetydligt, halft föraktadt, öfningsämne».⁴ I skolordningen av den 7. dec. 1807 togs steget så även officiellt fullt ut. Det heter där i VI Cap. §. 11: » . . . Onsdags och Lördags eftermiddagar läses i Scholan och Gymnasium endast en timme, emellan kl. 2 och 3, hwarefter Ungdomen på hwardera stället särskilt öfwas en timme uti Kyrksången, och äfwen de i Instrumentalmusiquen, som dertil hafwa öra och fallenhet».⁵ Och i IX Cap. §. 4 säges det bl. a., att musiktimmar »helst» skola väljas »eftermiddagen, och bestämmas af Ephorus, i lämplig förening med de öfrige Lectionerne».⁶ Även om

¹ Se Hernlund »Bil. VII o. VIII».

² Även i Tyskland gjorde sig under upplysningstiden dylika musikfientliga tendenser starkt gällande inom skolan (se G. Schünemann: »Geschichte der deutschen Schulmusik», Lpz 1928 s. 224 ff.).

³ Jfr Hernlund: »Afh.» s. 58 f. Detta »Project» citeras här efter exemplar bland UB:s »Årstryck» för år 1760.

⁴ Norlind: »Latinska skolsånger . . .» s. 18. — Ungefär samma formulering som i förslaget av år 1760 hade bestämmelserna om musikundervisningen i skolordningsförslaget av den 28. nov. 1778 (jfr Hernlund: »Skolordnings-förslaget af den 28 November 1778» s. XXVIII i »Inbjudning till öfvervarande af årsexamina vid Stockholms Gymnasium, Realläroverk samt Klara, Jakob och Ladugårdslands lägre allmänna läroverk vårterminen 1880», Sthlm 1880.).

⁵ »Årsb.» vol. VII s. 98.

⁶ A. a. s. 109 f.

formuleringen inte är fullt så krass som i 1760 års förslag, så är dock den strävan tydlig, att i förhållande till 1724 års bestämmelser kraftigt inskränka musikundervisningen och att laga så, att den inte »kom i vägen» för andra, viktigare ämnen.

1724 års skolordning bestämde inte endast hur själva undervisningen skulle ordnas. Den antydde också, hur de ytterst viktiga ekonomiska frågorna skulle regleras, och gav sålunda även anvisning på enligt vilka grunder lärarnas löner skulle beräknas. I »Cap. IIII. Om Gymnasii och Scholae-Betienternes lön, befordran, samt ungdomens understöd», heter det: »§. 1. Emedan Gymnasii och Scholae-betienterne hafwa ett trågit arbete, wele Wij i nåder draga försorg, att the måge oafkorttat niuta then lön som 1652 åhrs stat them tilllägger, eller sedermera til deras fattige wilkors förbättring tildelt är, eller här effter tildelas kan . . .». Då en specialundersökning över vilka följder denna bestämmelse fick för musiklärarnas del, ännu saknas, måste vi här nöja oss med endast en del ytterst kortfattade antydningar om den saken.

Inom den äldsta svenska skolan intog musiken en så viktig plats kanske huvudsakligen därför, att med dess hjälp det mesta av de för skolverksamheten nödvändiga penningmedlen insamlades. Vid högtidliga tillfällen, under sockenvandring och ostiatimgång bevektes allmänheten medelst musik till allmosegivande, som kom lärarna och även lärjungarna till godo.¹ Odlandet av musik var så att säga ett livsvillkor för skolan.² Men då framför allt djäknegången i många avseenden var allt annat än nyttig för lärjungarna och då under densamma lätt diverse oseder smög sig in, så försökte man vid skilda tillfällen sätta stopp för eller åtminstone inskränka densamma, och myndigheterna strävade efter att göra skolans ekonomi så mycket som möjligt oberoende av den. Det mest storstilade försöket i den vägen var otvivelaktigt skolstaten av år 1649, som tillförsäkrade även de »lägsta» lärarna, kolleger och apologister, en visserligen ganska ringa men dock fast avlöning.³ Tyvärr visade sig denna stat omöjlig att genomföra. Redan 1652 företogs en stark reduktion av densamma, som fick till följd, att kollegerna gingo miste om all fast statslön och

¹ Jfr Norlinds utförliga behandling härav i »Latiniska skolsånger . . .» s. 1 ff.

² Att denna odling stundom bedrevs i inte önskvärd omfattning visar skolordningens av år 1649 bestämmelse: »Et quum frequenter hactenus in scholis et gymnasijs per musicam adolescentes ab alijs bonis exercitijs abducti fuerint, cavendum erit in posterum, ne horae alijs destinatae canendo conterantur» (»Årsb.» vol. IV s. 89).

³ Jfr Hernlund: »Avh.» Bil. II s. 13.

åter hänvisades till sockengången. Framför allt genom tilläggsstaten av år 1691 blev dock deras ställning åter något bättre, i det att de nu igen tillförsäkrades en viss fast lön.¹ Som redan nämnts, bestämde skolordningen av år 1724, att skolstaten av år 1652 med senare gjorda tillägg skulle gälla för lärarnas avlöning.

Hur nu musiklärarna behandlades i dessa avlöningsföreskrifter, har jag med de mig till buds stående källorna inte kunnat utleta. Hernlund, som genomgående är mycket grundlig, nämner, så vitt jag har kunnat finna, inte ett ord om musiklärarnas avlöningsförhållanden, varför man väl kan våga antaga, att vederbörande handlingar på den punkten åtminstone inte äro utförliga. Säkerligen var dock lönen för själva musiklärarsysslan ganska obetydlig.² Detta bevisas kanske bäst därav att de flesta musiklärarna hade skolmusiken endast vid sidan om någon annan sysselsättning. I äldre tider var det ofta en så förnämlig person som rektor eller konrektor, den där hade sångundervisningen om hand,³ under 1700-talet sköttes den i enlighet med skolordningens föreskrift ofta av någon kollega. Där en fackmässigt utbildad musiker stod för musikundervisningen, var denne musiker kanske oftast tillika organist vid någon av vederbörande stads kyrkor. Vi skola längre fram lämna exempel härpå. Musiklärarna torde för övrigt inte ha avlönats på samma sätt över hela riket utan olika inom de olika stiften, såsom fallet var även med de andra lärarna.⁴ De synas ha erhållit som lön dels en mer eller mindre fast summa i form av ett visst antal tunnor spannmål eller stipendium, dels vissa sockengångsmedel. Från Kalmar anför Löfgren, att kantorslönen »af ålder» och intill 1819 var »10 1/2 tunna indeld kronotionde».⁵ I Strängnäs avlönades musiklärarna enligt Falk med socknar och kungligt stipendium.⁶ Från 1740-talet omnämnes från Västerås, hur director musices och gymnasisterna, »sin rätt likmätigt»,

¹ Hernlund: »Avh.» s. 16.

Jfr Norlind Hülphersuppsatsen s. 40.

² Norlind »Latiniska skolsånger . . .» s. 22. Jfr även Cap. XVI i 1649 års skolordning (s. 40 anm. 3 ovan). Kallstenius, a. a. s. 188 f., nämner en rad konrektorer vid Västerås gymnasium, som tillika voro lärare i musik.

³ Hernlund: »Avh.» Bil. II s. 13.

⁴ »Tjenstemän wid Församlingarne och Läroverken uti Kalmar stift från äldre till närvarande tider», Kalmar 1836 s. 220. Som jämförelse kan anföras Löfgrens uppgifter ang. rektorslönen: »För de förste innehafvare af denna tjänst var lönen obestämd och olika . . . Sedan och ända till 1756 var den endast 15 tunnor spannmål. Då ökades den till 60, sedan till 75, och utgår nu med 120 tunnor . . .» (s. 147). Efter 1819 ökades även kantorns lön något, nämligen med 4 1/2 t: a »att lösas af Ränteriet med penningar efter markegång».

⁵ A. a. s. 140.

befunno sig ute på sockengång,¹ och från Linköping omnamna läroverkshandlingar från 1770-talet sockenpenningar till director musices och stridigheter mellan denne och cantor musices choralis angående sockengångsmedlen,² vilket allt tyder på att sockengången ännu vid denna tid spelade en inte obetydlig roll vid musiklärarnas avlöning. En annan källa till inkomster voro de musikuppföranden, som musikläraren vid en eller annan festlighet ofta ordnade med skolans krafter, och som av skolmyndigheterna stundom belönades med någon extra ersättning.³

Beträffande själva förordnandet till musiklärare hade skolordningen av år 1724 intet att förmåla. Visserligen gav den en del antydningar om av vem musikundervisningen vid skolorna skulle skötas (jfr ovan s. 35), men den bestämde på intet sätt, enligt vilka grunder musiklärartjänsterna skulle tillsättas. Någon enhetlighet torde i detta hänseende därför knappast ha härskat, utan de olika stiftens följde väl vart och ett sina mer eller mindre fast utpräglade traditioner.⁴ Då nu själva skolhandlingarna, åtminstone efter vad jag har kunnat finna, mera sällan innehålla några utförligare uppgifter om själva proceduren vid musiklärarbefattningarnas tillsättande,⁵ är det så gott som omöjligt att ange de musikaliska förtjänster, som gävo skolornas directores cantus deras syssla.

Mot bakgrunden av dessa, ovan flyktigt skisserade, bestämmelser är det alltså som upplysningstidens svenska skolmusik skall ses. På grundvalen av en del uppgifter i diverse skolhandlingar vilja vi undersöka, vilka följder dessa bestämmelser fingo för musikförhål-

¹ Kallstenius a. a. s. 202.

² »Gymnasii Lincopensis Memorialbok 1723—1790» i läroverkets arkiv.

³ Sålunda fick Romberg i Västerås för musik vid parentationen över Adolf Fredrik och högtidligheten vid Gustaf III:s kröning en extra dusör på sammanlagt 300 d. kmt. (Kallstenius a. a. s. 204).

⁴ Skolordningen av år 1807 var i här berörda hänseende något utförligare. I VI Cap. §. 14 heter det: »Til Schol-ungdomens underwisning i Kyrk-sången, antager Biskopen och Consistorium helst någon litterat person, som, utom detta göromål, äfwen kan biträda Läraren i första gemensamma Classen, i den händelse Barnens antal blifwer der så stort, at det icke kan af en ensam Lärare tilbörigen skötas, så framt lämpeligt rum dertil kan utses . . .» Och IX Cap. §. 4: » . . . Helst antages den til Rector Cantus af Stiftets Barn, som sjelf Scholä-lärdom äger, och med den practiska färdigheten förenar kännedom af Musiquens wetenskapliga grunder . . .» År 1814 tillkom ytterligare den bestämmelsen, att ingen, som inte blifvit godkänd av Musikaliska akademien, skulle kunna antas till musiklärare vid skolorna (se härom vidare under »Smärre bidrag och meddelanden» i denna ärg. av STM).

⁵ En systematisk genomgång av de olika domkapitlens protokoll skulle säkerligen kunna bringa en mängd värdefullt material i dagen.

landena vid skolorna i Kalmar, Linköping, Strängnäs, Västerås och Växjö. Vi stanna då först en stund inför de män, som där närmast hade musikundervisningen om hand, nämligen musiklärarna.

En till synes fullständig förteckning på musiklärare i Kalmar under här avsedda period anför Löfgren.¹ Vi meddela efter honom följande:

»10. Johan Lundroth, student ifrån Lund, antogs till Cantor d. 21 Sept. 1726. Den 18 Oct. 1727 uppsade han sin tjenst. . .

11. Johan Engelhardt² . . . Han var Organist vid Domkyrkan, när Consistorium redan d. 17 Sept. 1724 'beslöt att erbjuda honom Cantoratus, efter studiosus Sahlsteen sig detsamma fransagt'. År 1728 nämnes han först såsom ordinarius. 'Den 15 Dec. 1731 förmanades i Consist. Cantor Engelhardt att flitigare betjena ungdomen och afhålla sig från prosthuset i Ljungby till förekommande af vanrygte.'³ År 1734 suspenderades han för försummelse i tjensten. I Domkyrkans handlingar finnes antecknadt, att han för sina förseelser, derifrån fick afsked s. å. Afreste 1737 till sin födelseort Stockholm och spordes icke sedan. Löfman,⁴ som lefde och skref närmare den tiden, har om honom detta omdöme: 'War en treffelig musicus men benägen till dryckenskap och slagsmål'.

12. Carl Amnelius, studiosus, antogs till Cantor scholae i stället för Engelhardt den 20 Mars 1734.

13. Axel Öring hade varit hautboist vid Kongl. Gardet då han d. 11 Novemb. 1734 antogs till Organist vid Domkyrkan i Kalmar. Blef Cantor Scholae d. 15 Sept. 1736. Dog d. 15 Jan. 1739 . . .

14. C. Vichius, 1739—51 . . .» Löfgren ger (s. 191) följande levnads-teckning: »Carl Vichius, Ostrogothus; var student och informator för Öfversten och Kommendanten på Kalmar Slott Georg Didr. von Essens söner, då han af Consistorium d. 25 Juli 1739 konstituerades att vara Cantor Gymnasii och Scholae. Med bibehållande af denna sysla, blef han utnämnd Collega secundus d. 11 Mars 1741. 'Den 13 Mars 1751 upviste Collega & Cantor Scholae Carl Vichius Kongl. Fullmagt, gifven d. 19 Febr. d. å. på Skällviks och S. Annae Capells församlingar i Linköpings Stift.' (Cons. Prot. s. d.) Han var gift med Prostens i Löth på Öland Gustaf Passenii dotter Anna Helena . . .»

»15. E. Salomon, 1751—63 . . .» Även här finnes hos Löfgren en levnadsteckning på annat håll, nämligen s. 193 f.: »Elias Salomon var född 1718 d. 4 Mars i Kalmar, der fadren, Ernst Didrik Salomon, var Badaremästare. Modren hette Catharina Spore och var dotter af Källarmästaren Mathias Spore. Scholaris 1729, Gymnasist 1736, student

¹ A. a. s. 222 ff.

² Huruvida denne Engelhardt var släkt med dir. mus. i Uppsala, Johan Henrik Engelhardt, har jag inte kunnat utfinna.

³ Löfgren anför, a. a. s. 72; hur Engelhardt stod i olovligt förhållande till lektorns, sedermera prostens i Ljungby J. Witte, maka.

⁴ Löfman var pastor i Fliseryd och stor samlare av bl. a. biografica över Kalmarinvånare. Hans samlingar i läroverkets arkiv utnyttjades av Löfgren.

i Upsala d. 1 Julii 1740, hvarefter han ömsom bevistade Akademien, ömsom konditionerade i Stockholm hos Öfverstelöjtnanten von Heyne och Grosshandl. Roos, ända till 1751, då han d. 20 Junii förordnades af Consistorium i Kalmar att vara Cantor vid Gymnasium och Skolan, hvarmed Kollegatet i 1:ste klassen förenades d. 13 Febr. 1754. År 1756 d. 28 Sept. förordnades han, till Collega i 2:dra klassen; prestvigdes d. 21 Mars 1759. Jemte sin dubbla sysla vid skolan, arbetade han som Pastorsvikarie vid Slottsförsamlingen, och när en del Preussiske fångar under Pommerska kriget blifvit förlagde i Kalmar, gjorde han för dem dagelig bön 2:ne gånger samt predikade på Tyska språket hvarje söndag. År 1764 tillträdde han, efter erhållen kallelse af församlingarne, Resmo pastorat, blef 1767 Prost i Ölands västra Kontrakt och dog d. 9 Julii 1792. Hans biografi är tryckt i Kalmar Stiftstidningar N:o 10 och 12 1792. Tvenne gånger gift, 1) År 1752 d. 12 Nov. med Christina Eleonora Klint, dotter af Hårdshöfdingen Esaias Klint. Hon dog d. 1 Aug. 1763 ... 2) år 1767 med Hårdshöfd. P. Nobellii enka, Maria Cicilia Berghman ...»

»16. Hans Björkman,¹ född d. 24 Jan. 1730 i Arboga, hvarest fadren med lika namn var borgare och klensmed. Modren hette Maria Warg. Upplärd i sång- och tonkonsten, hade han 1751 blifvit Organist vid en kyrka i Nyköping och d. 25 Maj 1759 erhållit en lika beställning vid Domkyrkan i Kalmar, som de föregående åren blifvit försedd med nytt orgverk, hvilket ännu är i stånd. Konstituerad Cantor vid Gymnasium och skolan d. 20 Mars 1763. 'En förtreffelig sångare och musikanter, allment älskad och aktad. Choral- och figural-musiquen har neppeligen varit i så hög grad ibland den inöfvade ungdomen, som under hans styrelse.' (Löfm.) År 1767 erhöill han kallelse att blifva director musices i Stregnäs, men stadnade qvar i Kalmar sedan Borgerskapet gått in på att öka organistlönen med 200 dal. s:mt. Känd för ovanliga talanger, uppkallades han till Stockholm 1772 att biträda vid Kröningsmusikens utarbetande och exeqvering, hvarefter han stadnade qvar i hufvudstaden och engagerades som sångare vid stora Operan. Fick 1773 d. 19 Julii Kongl. Commerce-Collegii fullmagt på Inspektorssyslan vid Kronospinnhuset. Kronofogde i Koupio Län i Finland 1793; han ackorderade genast bort denna sysla och köpte 2 smärre hemmansdelar med en garfverianläggning vid Holmsqvarn i Hagby socken, 2 mil från Kalmar. Bodde der i 3:ne år och flyttade sedan till Westervik med sin hustru Maria Lorentsson, en son och 4 döttrar.²

¹ Beträffande denne Björkman finnes en kortfattad levnadsbeskrivning i Dahlgrens »Anteckningar om Stockholms Theatrar», Sthlm 1866 s. 431, samt en del uppgifter meddelade av Beskow i »Pehr Frigel, Minnesteckning», Sthlm 1843 s. 23 f., vilka båda verk följts av Norlind i »Svensk musikhistoria» s. 161, i musiklexikonet, artikeln Björkman och nu sist i Hülphersuppsatsen s. 36 f. Då Löfgren i flera avseenden är betydligt utförligare än de nämnda författarna, må hans uppgifter om Björkman här citeras fullständigt.

² Dahlgren anger, att Björkman var anställd vid operan i Stockholm ända till 1803 och att han dog 1805. Äro Löfgrens uppgifter riktiga, kan han dock inte ha varit kvar i Stockholm ända till 1803 utan måste ha flyttat därifrån tidigare.

17. Peter Öman föddes på 1740-talet i Kalmar, hvarest fadren Cornelius Öman var mätare. Antogs 1771 till Kammarmusicus hos Arfprinsen Fredrik Adolph och 1773 till Organist vid kyrkan i sin födelsestad och Cantor vid skolen. Afflyttade året derpå till Carlshamn, vid hvars kyrka han erhållit en lika beställning.

18. Johan Fredrik Nyman föddes i Kalmar d. 11 Octob. 1746. Fadren, Handlanden Johan Nyman, modren Catharina Boberg från Pata. Insattes i stadsskolen 1760, student i Upsala 1770, Cantor sch. i Kalmar 1774. Tog afsked 1788. Lefde derefter i fattigdom uti Kalmar ända till d. 15 Aug. 1832, då han med döden afgick. — Gift d. 22 Sept. 1791 med Anna Greta Hultgren. Barn: Catharina Ulrika, född före föräldrarnes vigsel 1791. Johan Gustaf, d. 1. Nov. 1792.

19. J. Kinberg, 1788—1802 ...» Levnadsteckning s. 216 f.: »... Jacob Kinberg, född i Fagerhults socken och gården Gutebo d. 29 Maj 1761. Fadren var bonde derstädes och hette Israel Göthersson. Ehuru obemedlad, fullgjorde han likväl denne sonens lifligt yttrade önskan att få inkomma i Kalmar skole, hvilket skedde 1772. År 1781 blef Kinberg student i Upsala och der d. 14 Julii 1786 prestvigd till huspredikant hos Friherrinnan Marg. Wilh. Cederhjelm. Återkommen till Kalmar 1788 förordnades han att bestrida Cantors-syslan vid Läroverket och erhöill derpå fullmagt d. 28 Jan. 1789. Vicarius Collega från 1791 till vårtermins början 1796; då han tillträdde Apologist-beställningen, derå han d. 22 Maj året förut erhållit fullmagt. Orerade på Latin vid Jubelfesten 1793. Past. examinerad d. 17 Julii 1794. Förestod Consist. Notariatet 3 månader 1797 under ordinariens permission. Befullmäktigad Kyrkoherde i Fliseryd d. 18 Oct. 1802, tillträdde 1804. Under hans embetstid härstädes uppbrann gamla kyrkan genom våldeld den 6 Junii 1811 och en ny uppbyggdes en half mil ifrån stället der den gamla stod. Kyrkoherden Kinberg bodde de sednare åren på en egen gård helt nära kyrkan. Här dog han d. 14 Julii 1823. Gift d. 22 Sept. 1795 med Juliana Hök, dotter av Koopv. Kapiten Carl Hök och Christina Meurling ...»

»20. Nils Samuel Runemark född i Parismåla af Madesjö socken d. 20 Octob. 1767. Fadren, Sven Jönsson, var torpare under besagde gård. Hade genomgått skolen och Gymnasium i Kalmar när han blef student i Lund 1793. Prestvigdes i Kalmar d. 22 Dec. 1798 och stationerades som Adjunkt i Persnäs, till dess han för sina goda sång-gåfvor, d. 11 Mars 1803, blef konstituerad att vara Cantor Gymnasii & scholae, med hvilken befattning han fortfor till 1810, då han tillträdde Kommistraturen vid Domkyrkan¹ ...»

Beträffande musiklärarna i *Linköping* kunna vi i detta sammanhang meddela följande.

På 1720-talet var en A. A. Schiörling dir. mus. Om honom heter det i Håhls Herdaminen:²

»... Doct. Andreas Andreae Schiörling, född den 17 Decemb. 1690. Fadren Comminister i Skärkind. Student i Upsala 1712. Magister

¹ Han gjorde sig senare skyldig till en del oegentligheter, dömdes förlustig ära, prästämbete och syssla och dog i största armod 1832.

² J. I. Håhl: *Linköpings stifts Herdaminne*, 3. delen Norrköping 1847 s. 40.

ibm 1722. Director Musices & Cantus i Linköping s. å.; tillika föreståndare för Bibliotheket och Gymnasii-Adjunkt 1723. Rector Scholae i Linköping 1728. Prestvigd 1729. Eloqventiae & Poës. Lector ibm 1733. Kyrkoherde här [i Horn och Hycklinge] 1734. Contracts-Prost 1735. Riksdagsman 1755. Theol. Doctor i Greifswald 1756. † den 25 Jan. 1769. Han var en sträng ordningsman, munter, qvick och god talare. — Gift 1726 med Christina Teel, från Söderhamn, Barn: tre döttrar ... T[ryckta]. S[krifter] ... »

Av dessa uppgifter framgår det inte, hur länge Schiörling kvarstod som dir. mus. 1727 nämnes han dock i handlingarna alltjämt som »Rector Cantus».¹ Huruvida han sedan, när han blivit rektor, uppehöll även dir. mus.-befattningen, har jag inte kunnat fastställa.

År 1730 utnämndes i varje fall en ny dir. mus., nämligen E. Duraeus. Om honom säger Håhl:²

»... Mag:r Johannes Christerus Eri Duraeus, född den 27 Julii 1701. Fadren Kyrkoherde i Kudby. Student i Upsala 1721. Director Musices & Cantus i Linköping 1730. Magister i Upsala 1734. Prestvigd 1738. Kyrkoherde här [i Dagsberg och Krokek] 1742. † den 18 Sept. 1776. — Gift 1733 med Catharina Wåhlin, dotter till Kyrkoherden Wåhlin i Ö. Stenby. Tre döttrar³ ... »

Denne Duraeus synes ha stått kvar som musiklärare ända till sin kyrkoherdeutnämning, d. v. s. till 1742, åtminstone nämnes han intill dess i domkyrkans räkenskaper såsom dir. mus.

Han fick till efterträdare på musiklärarposten en från Tyskland inflyttad musiker, Baltzar Knölcke. I det handskrivna, av assessor C. H. Braad författade, biografiska verket i Stifts- och landsbiblioteket i Linköping »Ostro-Gothia Literata» står det i »IV:de Tomen 1728—1751» under år 1743 om denne Knölcke följande: »Baltzar Knölcke. Adoptiv. Född i Tyskland. Orgenist i Ystad 1733. Ut i Linköping och tillika Director Music: 1742. död 1754 d. Martij. War snäll både i Composition och utöfningen; af den förre finnas flera bewis på Claver, Violin, och andre instrumenter i handskrift, hos musikälskare. Han will ock säga, at han skal gort den Choral Boken, som Michlin utgifver för sin.⁴ Han ägde inga synnerliga informationsgäfvor; af dess tryckte saker har jag endast sett:

¹ I den redan, s. 44 anm. 2, nämnda memorialboken.

² A. a. 2. delen Norrköping 1846 s. 32.

³ Norlind nämner honom även som författare till en musikavhandling »De Primis Musicae Inventoribus, 1729» (»Svensk musikhistoria» s. 153. Jfr även Moberg »Musik und Musikwissenschaft an den schwedischen Universitäten» a. a. årg. II: 1 s. 16).

⁴ Närmare om Knölckes koralboksarbete hos Morin: »Bidrag till kännedom om 1700-talets svenska koralboksarbete. En överblick», »Tidskrift för kyrkomusik och svenskt gudstjänstliv» årg. 8 1933 s. 120 f.

1. Baltzar Knölckes Chori Musici Directors Music till Loff och Tacksägelse dagen öfver freden med Ryssland d: 7 Oct. 1743 Linköp. in 4:o $\frac{1}{2}$ ark.¹

2. Ejusd: d:o upfört i Linköpings domkyrka när Ärke Biskopen D:r Er. Benzelius begrofs d. 8 Nov. 1743 ib in 4:o $\frac{1}{2}$ ark.»

Knölcke var alltså dir. mus. fr. o. m. år 1742 och ända till sin död 1754. Om förloppet vid tjänstens förnyade tillsättning detta år äga vi en något utförligare beskrivning i gymnasiets ovannämnda memorialbok. Under »Anno 1754» finnes där antecknat: »Sedan Rector Musices och Organisten wid domkyrkan Balzar Knölke d. 11 Martii war genom döden afgången,² anmälte sig åtskillige Musici til the efter honom ledige syslor; ibland hwilcka Rector Musices i Skara hr Everhardt, vice Notarien wid General KrigsRätten i Stockholm, samt tillika Capellist wid Kongl. Hofwet h:r Michlin, och Studiosus Musices i Upsala h:r Wennman ankommo hit til orten, och i domkyrkan aflade behörige prof af sin förfarenhet, så i Musiquen i gemen, som ock at tractera Orgel wärck. Och som h:r Michlin pröfwades äga then mästa insichten uti Musiquen, och tillika wara tienligast at med foglighet omgås med ungdomen, så blef han d. 22. Maj af Högwördige h:r Biskopen och Ven. Consistorio antagen til Rector Musices wid Gymnasium, och tillika at förestå Orgelwäcket uti domkyrkan, sedan kyrkio-Rådet med församlingen förut förklarar sig för honom wara bäst sinnade.»

En levnadsbeskrivning av denne Miklin, som på detta sätt blev antagen till dir. mus. i Linköping, ger Norlind i sin Hülphers-uppsats³ och har därvid stött sig huvudsakligen på Miklins brevväxling med Hülphers. I det ovan nämnda verket »Ostro-Gothia Literata» finnes nu i »V:te Tomen 1752—1780» en till 1780 räckande levnadsteckning

¹ Om denna sin musik införde Knölcke en annons i »Stockholms Post-Tidningar» 1743 n:o 71: »Om Herrar Musici, skulle åstunda en Musicalisk composition, til TacksägelseDagen, som Högtideligen kommer at firas d. 7. October; så finnes densamma uti Linköping; componerat af Director Musices Herr Baltzar Knölcke; på det sättet inrättad, at den kan brukas med mer och mindre Vocal och Instrumental Stämmor. Priset är 9 dal. kmt. Så snart Herr Directeuren igenom bref får underrättelse hwilka som åstunda samma Musique, wil han den genast med Posten öfwersända. Samma Composition sträcker sig både til för och efter Predikan.»

² Luckan i dödsuppgiften ovan skulle enligt detta alltså kunna utfyllas till »d. 11 Martij».

³ S. 27 ff.

av samme man. Då denna levnadsteckning i vissa avseenden skiljer sig från den av Norlind meddelade, må den här anföras:

»Johannes Joh:is Miklin. Adoptiv. Född 1726 d — i Gagnäf socken i Dalarne; fadren Joh. Erici Miklin, var där Commminister och Scholmästare; modren Maria Petré, Skepparedot:r i Westerås.¹ Han genomgeck scholan i Västerås; för tidigt från Gymnasium til Upsala, dit han ankom 1738*) [*] lyder: Han nyttjade dock sedan han varit i Upsala, vidare undervisning i Västerås Gymnasium²] lade sig winning om musiken, och förestod nådären för Direct:s och Organistens Papes änka 1745 och 1746.³ Ifrån år 1747 til 1751 conditionerade han för Häreads-höfd:s sedan Lagman von Numers barn, hvarjämte han sista året förde protocollt i hans dubbla lagsago. År 1752 blef han auscultant i General krigsrätten och vice notarius vid Artillerie regements krigsrätten i Stockholm.⁴ År 1754 Directeur af Musiken, och Orgenist wid Linköpings domkyrka;⁵ feck 1761 Hof Secreters caractere; därjämte hade under privat undervisning, Christiermuér, Westrar, Pistolsköldar, von Numers och en Baron Macklier, med hvilken han år 1765 och 66 reste genom rikets norre och södre provincier samt til Danmark.⁶ Gift med Lundgren.⁷

1. Beskrifning at mälta och torka malt utan wed, kohl och eld. Linköping s. a. (1763) in 8:o.

2. Sedolärande Fabler med bifogade förklaringar af Baron Ludvig von Holberg. (Linköp) tryckte hos afl. Björkegr:s änka in 8:o (1764) pp 175 ut. förf. utan namn.

¹ Norlind anger födelseåret till 1725, tyvärr utan angivande av källa. Kallstenius nämner, a. a. s. 203, Miklin som en nittonårig lärjunge i samband med ett uppträde i Västerås 1744. Detta skulle ju ge 1725, som födelseår. — I äldre litteratur möter ofta den uppgiften, att även Johan Miklins far, J. E. Miklin, skulle ha varit dir. mus. i Linköping. I likhet med »Ostro-Gothia Literata» nämner Norlind i sin Hülphers-uppsats denne fader som lärare och präst i Gagnef och följer därvid närmast Munckells uppgifter i »Westerås Stifts Herdaminne» del 2 Upsala 1844 s. 261 f. Norlind har därmed rättat inte endast Linköpings läroverk, som »ännu i sin sista historik 1927» på den punkten hade felaktiga uppgifter, utan även sina egna tidigare meddelanden i »Svensk musikhistoria» 2. uppl. s. 160 f. och i lexikonet 2. uppl. så sent som 1928.

² Norlind nämner ingenting om denna tidiga Uppsala-vistelse. Att uppgiften därom är riktig visar dock Uppsala Universitets matrikel för år 1738, som under d. 20. febr. upptar bl. a. »Johannes Miklin Dalekarlus Habet informatorem Ericum Bång» (se: »Uppsala Universitets Matrikel. 9. 1730—1740» utg. av A. B. Carlsson i »Uppsala Universitets Årsskrift 1922. Program 1» s. 275).

³ Varken Norlind eller Kallstenius nämner något om detta sistnämnda.

⁴ Dessa hans befattningar i Stockholm omnämnas ej hos Norlind.

⁵ På grundval av Miklins egna yttranden i brev till Hülphers anger Norlind anställningsåret till 1753, vilket alltså är fel. (Jfr även ovan s. 48 f.)

⁶ Raden av hans namngivna lärjungar utökas härmed en smula. Norlind nämner hans besök i Köpenhamn men ej resorna i »provincierna» och inte heller reskamraten.

⁷ Enligt egen, hos Norlind s. 33 anförd uppgift, gifte sig Miklin år 1760.

31. »En Christens dageliga Sjelfpröfning i anledning af bönen: Fader vår: öfversättning. Norrköping 1767.¹

Ötryckte arbeten.

1. Förbättrad och med General Bas försedd Choral Bok, approberad af Hof Capelmästaren Uttini, til hvars tryckande han år 1760 fick kongl. privileg. Han säger att andres afvund, intriguer och egennytta hindrat tryckningen. Där finnas de, som likväl påstå, at detta skal vara Knölkes arbete, som han sig tillägnat; på hvad grund, obekant.²

2. Beskrifning huru Orgvärk rättel:n böra besigtigas och pröfvas.

3. Afhandling om Orgvärks mensur efter 1000:de delige måttstücken. både inlämnade til kl: Wett. Acad:n 1761. hvarest han intogs til ämnesvän.

4. Marpugs begrep om General Bas läran, öfversatt från Tyskan med egne tillägningar 1779 och ämnad til tryck så fort köpparplåtarna blifva stukne.»³

Några bestämda uppgifter om J. Miklins sista år meddelar Norlind inte — den livliga brevväxlingen med Hülphers slutade ju 1773. I sina äldre arbeten, musikhistorien och lexikonet, anger Norlind dödsåret till 1798 och har därvid förmodligen stött sig på en anteckning i Musikaliska akad:s bibl.⁴ I Hülphersuppsatsen förmodar han dock, att Miklin dog 1789, emedan sonen, J. A. Miklin, detta år tillträdde befattningen som dir. mus.⁵ Även detta sistnämnda antagande är, som strax skall visas felaktigt. I gymnasiet redan nämnda memorialbok finnas nämligen ett par ställen, som ge en del upplysningar om de allra sista åren av J. Miklins levnad och därvid nämna även dödsåret. Under år 1786 heter det i § 17:

»Sedan, på sätt som i M. V. Consistorio blifwit gilladt, herr hofsecreteraren Micklin och Regments Pastoren Waenerberg sins emellan öfwerenskommit, det skulle Regiments Pastoren hädanefter och tills vidare förrätta Rectoris Cantus Instrumentalis och Sub Cantors sysslan uti Gymnasio och i h. hofsecreterarens ställe, den han i så många år och med så mycken både heder och insigt förestått; inwenterades behörigen de till Gymnasium hörande Musikaliska Instrumenter d. 13 Martii sedstledne, hwaraf en af Hof Secreteraren Miklin oppsat och Reg. Past. Waenerberg underskrifwen förteckning warande Rector tillställes. Regiments Pastoren blef på wanligt sätt introducerad och ungdomen förmant till flit och hörsamhet.» Och 1787 § 19: »d. 20 Junii blef HofSecreterare Johan Miklin död af Wattusot efter flera wekors sängliggande. Han war organist wid domkyrkan alt sedan

¹ Norlind synes, a. a. s. 32 anm. 2, antaga att denna »Sjelfpröfning» aldrig blev tryckt.

² Om denna Miklins koralbok se för öfrigt närmare hos Morin a. a. s. 121.

³ Som synes hos Norlind, a. a. s. 33, blev detta arbete sedermera, 1782, verkligt också tryckt.

⁴ Jfr Hülphers-uppsatsen s. 28.

⁵ A. a. ss. 28 o. 33.

1754 hade tillika varit Rector Musices wid Gymnasium, hwilken syssla han med flit och skicklighet förestått, ledsn och trött the senare åren, afträdde han Direction af Musiquen åt Regements Pastoren Waenerberg wår Terminen 1786 . . . Han war född 1725 (!), Scholae-mäst.son från Gagnäf och feck 1762 (!) Hof Secreterare Character. Farfadern, Joh. Michlin, war Bonde-Son från Möklinta i Westmanland, hwadan Namnet, med någon ändring, härledes.»

J. Miklin dog alltså enligt dessa uppgifter d. 20. juni 1787.

Regementspastor Waenerberg, som enligt ovanstående, trädde i Miklins ställe redan under vårterminen 1786, förestod nu musiklärare-befattning även efter Miklins död och ända till 1789, då, som redan antytts, sonen Miklin utnämndes till dir. mus. Om denne Waenerberg har Hähl¹ följande uppgifter:

»Sven Waenerberg, född den 24 April 1749. Fadren Comminister i Svanshals. Student i Upsala 1768. Prestvigd 1776. Adjunct i Kumla. Vice Collega Scholae i Linköping 1777. Ordinarie Collega Scholae ibm 1778. E. O. Esqvadrons-Predikant vid Smålands. Cavalleri 1779. Regiments-Pastor ibm 1783. Vice Director Music. i Linköping 1787. Kyrkoherde här [i Wirserum och Järeda] 1791. Prost 1808. Contracts-Prost 1812. † den 18 October 1813. Gift 1786 med Eva Christina Stjerna, Postinspektorsdotter från Linköping. Barn: . . .»

1789 övertogs dir. mus.-sysslan i Linköping av J. Miklins son, Johan Adolf. De viktigaste data om honom har Norlind publicerat i sin Hülphers-uppsats.² Gymnasiets memorialbok ger nu en målande skildring av själva förloppet vid musiklärarbytet 1789. Det heter där i § 19 under år 1789:

»I anledning därpå at tiden nu förestod då Gymnasii Capellet med början af Maji månad till den nyligen hit ankomne för sin skickelighet så väl kände Musices Directeuren H:r Magister Meklin skulle öfverlemnas, blef uppå begäran af Herr Regements Pastoren Svante Vaenerberg, som dels under vacancen, dels under förre Directeuren afledne Hofsecreteraren Meklins sjuklighet alltifrån år 1786 med en den berömmeligaste drift och sorgfällighet förestått denna sysla ordentelig Examen uppå Gymnasium d. 29 Apr anställd, med den till Capellet hörande Ungdomen, i närvaro af flere kännare och Åhörare af båda Könen, som härom förut hade erhållit behörig kunskap. Och då alle de omförmälte Musik-idkare, genom en fullständig både Vocal- och Instrumental-Musik ådagalade den färdighet, som knappast någonsin af ett Gymnasii Capell kunnat väntas,³ så hämtade Rector härpå en

¹ A. a. 3. delen s. 13.

² S. 34. — Härigenom bli sålunda de annorlunda lydande uppgifterna i »Svensk musikhistoria» s. 161 och i musiklexikonet så att säga satta ur kraft.

³ Från denna passus är Norlinds citat, Hülphersuppsatsen s. 33, ur Gymnasiehistoriken 1927 hämtat. Citatet skall dock inte, som här sker, hänföras till J. Miklins verksamhet utan, som framgår av memorialboken, närmast till Waenerbergs.

glad anledning, at å ena sidan lemna ett välförtjent loford åt den i denna delen hitintills varande nitiske Läraren, som med så mycken outtröttlighet danat så många skickelige Ämnen och så värdigt befrämjat smakens utbredande för detta vackra yrke, samt å andra sidan at med tjenligt beröm upmuntra Ungdommen, at under den Ypperlige Handledare, hvars undervisning de hädanefter i dessa stücken skulle komma at njuta, än vidare, utan mistning för sine studier söka all möjelig förkofran i ett ämne, som i allmänna lefnaden är så mycket recommenderande och som oftast kan bidraga til befordran af hela deras timl. Lycka. D. 2. derpå följ. Maji företogs äfven i Rectors öfvervaro ordentl. Inventering öfv alle Capellet tilhörige Instrumenter och Musicalier, hvilka efter en skrifven förteckning, som bland Handlingarna förvaras, blefvo af H:r Regem. Past. Waennerberg öfverlemnade til H:r Directeuren M:r Mechlin, som d. 6 följ. i sin sysla instältes. Och på det Capellets tilgångar på Musicalier skulle blifva än rikare, behagade bem:te H:r Reg. Pastor, d. 24 Juni öka Capellets förbindelse för Dess dervid under 3 års förlopp nedlagda oförtrutna möda, genom en til dess fördel förärad skänk, bestående af et uti 6 häften innefattadt och med mycken noggranhet handskrifvet Utdrag af operan Zemire och Azor, hvilket til en framtida åminnelse af en så arbetsam Vice-Director med mycken erkänsla emottogs, för at bland Capellets Samlingar hädanefter nyttjas och förvaras.»

Enligt Norlind kvarstod J. A. Miklin på sin post som dir. mus. i Linköping till år 1802, då han flyttade till Norrköping. Vem som omedelbart efterträdde honom, har jag inte kunnat fastställa. Musiksamlingarna emottogs d. 4. sept. 1803 av en Sven Yckenberg, som väl då förmodligen tjänstgjorde som dir. mus.¹ Redan den 21. febr. 1804 överlämnades dock dessa samlingar till S. Köhler. Denne nämnes i memorialboken uttryckligen som dir. mus. 1806 och synes ha kvarstått till sin död 1814. Bland de utförliga inventarieförteckningarna finnes nämligen först d. 19. dec. 1814 en notis om att samlingarna emottagits av en ny förvaltare, Er. Dahlman, och där finnes även en »Förteckning på afl. Directör Köhlers 1814 efterlemnade Musikalier.»² Om Köhler har jag för övrigt inte

¹ Enligt Gymnasie-historiken 1927 s. 435, blev denne Yckenberg kollega i Linköping 1801, konrektor 1807, rektor 1809 och dog 1815. Denne Yckenberg var väl förmodligen samme man, som 1797—98 tryckte en av Hülphers starkt påverkad avhandling »De fatis musices in Svecia». (Jfr Norlind Hülphersuppsatsen s. 63 o. »Svensk musikhistoria» s. 215/16 samt Moberg a. a. II: 1 s. 17). — Uppgiften om musiksamlingarnas emottagande är hämtat ur volymen i läroverkets arkiv »Förteckning öfver de Instrumenter och Musicalier m. m. som tilhöra k. Gymnasii Capellet i Linköping 1794 af Joh. Adolph Mecklin Philos. Mag:r och Rector Cantus vid förenämde Läro-Säte.», i vilken volym även en rad senare inventarieförteckningar äro införda.

² Om Dahlman se Kallstenius a. a. s. 206, och Norlind, artikeln »Dahlman» i lexikonet.

kunnat finna annat, än att han 1798 nämnes som dir. mus. i Strängnäs.¹

Den ordinarie dir. mus. i Linköping synes till hjälp vid musikundervisningen ha haft en »subcantor», som väl då närmast hade undervisningen i koralsång om hand.² Memorialboken nämner då och då dessa subcantores. 1727 innehades befattningen av en H. Hållerberg. 1732 »dödde» Subcantor och organisten Mag:r Schilgren. 1734 var en hr Gråsten subcantor. 1754 blev »Adjunctus Ministerii Sacri H:r Sven Sahlin» utnämnd till befattningen »i H:r Henrich Sturlins ställe, som blifwit wald til Comminister wid domkyrkan». Att Waenerberg förenade bägge sysslorna ha vi redan, s. 51, anført.

Om musiklärarna i *Strängnäs* ha de mig tillgängliga uppgifterna varit betydligt sparsammare än beträffande såväl Kalmar som Linköping. Lars Hallman har i »Det gamla och Nya Strengnäs»³ en del notiser om de äldsta av de här ifrågakommande lärarna. En Carl Axel Wiberg blev dir. mus. 1714 för att sedan utnännas till Comminister i Julita 1721.⁴ En protokollsbok i läroverksarkivet nämner honom 1721 i samband med en del musikförhållanden.⁵ Han synes således ha varit kvar som dir. mus. då. Han efterträddes av Gabriel Textrin,⁶ som i nyss anförda protokollsbok ännu 1728 omnämnes som director cantus. Beträffande de tre följande musiklärarna är Hallman något utförligare. Det heter hos honom, s. 152:

»Johan Wulff, född i Hyltinge . . . År 1713 kom han på Gymnasium i Strengnäs, 1722 reste åt Upsala, 1731 blef Director Musices, men lefde wid beställningen intet mer, än en enda termin, dog i Febr. 1732 och begrofs samma dag, som war ärnad till hans bröllopsdag.

Benedictus Nicolai Rehnström. Född . . . den 29 Apr. 1707. Kom i Strengnäs Schole 1718, på Gymn. 1722 och reste till acad[e]mien i Upsala 1730. I Stockholm läste han sedermera för wackra mäns barn, och blef Direct. Musices 1732, prest 1733 och förestod denna syssla,

¹ Jfr Falk a. a. s. 140. — I bandet »Gle 21: 168» i Strängnäs läroverksarkiv, vilket band innehåller en hel del uppgifter från stiftet, finnes, s. 168, en förteckning på »Musices et Cantus Directores vid kongl. Gymnasium . . .», i vilken även Zacharias Köhler, »Förut vice Director och Organist i Linköping; nu Ordinarius», finnes upptagen, tyvärr utan angivande av några årtal. Förteckningen nämner som »nuvarande» dir. mus. J. Gernandt, vilken enligt Falk, s. 188, var dir. mus. från början av perioden 1807—1850 och fram till 1819.

² Jfr skolordningens av år 1724 formulering i Cap. IX § 4, se s. 35 ovan.

³ Strengnäs 1853. Verket beskriver enl. Falk, a. a. s. 335, förhållandena i Strängnäs på 1760-talet.

⁴ A. a. s. 152.

⁵ Volymen »A1a: 43» »Cons. Gymn. Protocoller från 1718 till 1760».

⁶ Hallman s. 108.

tillika med de derwid förknippade, med allt besked till år 1746, då han blef Kyrkoherde wid Årdala och Forsa församlingar. Lefwer.

Ericus Wallding född den 17 Jan. 1710 i Smålandsstugan och Barfwa sockn . . . År 1723 kom han uti Sundby Schole. Ibland 20 eller 30 Scholgossar war han den ende, som der började läsa latin och led derföre förtret af de andra, ty förfogade han sig till Trivial-Scholen i Strengnäs 1725, satt i Classe prima till nästa midsommar, i Secunda till följande vår, i Tertia 3 Terminer och i Quarta 2 år, då han midsommaren 1729 transfererades till Gymnasium. Af sina swaga wilkor nödgades han då straxt, att uppehålla sig med barns information, hwarmed han höll uti hela djekne- och studenttiden igenom. Den förra warade i 7 år, då han reste åt Upsala 1736 och wistades wid academien hwarje wårtermin till 1745. Men blef Director Musices den 28 Maji 1746.»

Wallding är den siste musiklärare i Strängnäs, som Hallman nämner något om. Han synes således ha stått kvar i tjänsten vid den tidpunkt, från vilken Hallmans uppgifter stamma, d. v. s. på 1760-talet. En del avgångs-resp. tillträdelse-data för de följande musiklärarna kunna vi hämta ur inventarieförteckningar i läroverkets arkiv.¹

Wallding synes ha dött någon gång under år 1765, åtminstone inventerades då, närmare bestämt den 13. november, musiksamlingarna »efter afledne Sal H:r Director Waldings död». Vid inventeringen var även Herr Carl Gustav Cederberg närvarande, vilken hade fått förordnande som director musices ad interim. D. 5. okt. 1767 intygår Axel Erik Melin, att han »utaf Vice Directorn Cederberg» emottagit samlingarna. Denne Melin sökte sig 1772 till Västerås och utnämndes även där till dir. mus. samma år.² Kallstenius nämner, att Melin inte tillträdde tjänsten under läsåret. Han synes i själva verket ha blivit kvar i Strängnäs till år 1774, ty först då avlämnade han, enligt anteckning i Strängnäs, »d. 4 Maji» inför rektor samlingarna till »Dir Wulf». Själva inventeringen »ifran afträdande Director Musices A. E. Melin» ägde rum d. 3. maj. Nästa inventering förrättades d. 15. sept. 1798 efter Hans Wulf, som då frånträdde tjänsten. Samlingarna erkändes emottagna av Zach. Köhler. Som vi redan veta (s. 53 f. ovan), nämnes Köhler i febr. 1804 som tillträdande dir. mus. i Linköping. Han stannade alltså sex år i Strängnäs. Om den redan (s. 54 anm. 1) nämnde Gernandt omedelbart efterträddes Köhler,

¹ De följande uppgifterna äro hämtade ur volymen »F III a. 2: 90—92», som just innehåller en rad inventarieförteckningar på musikalien och instrument.

² Kallstenius a. a. s. 204. — Melin stannade till 1784 i Västerås för att då flytta till Uppsala som domkyrkoorganist och dir. mus. vid universitetet. (Jfr Kallstenius s. 205 och Annerstedt: »Upsala Universitets historia» del III: 2, Uppsala 1914 s. 529.) Han dog 1788.

har jag inte kunnat konstatera. I handlingarna nämnes han som direktör med säkerhet år 1808.¹ Han kvarstannade ju, enligt Falk, i tjänsten till år 1819.² — Även i Strängnäs synes en biträdande musiklärare stundom ha utnämnts. Falk nämner från 1726 en Becker och från 1734 en Lund.³

En rikt dokumenterad förteckning på alla de musiklärare, som under här avsedda period verkade i *Västerås*, har Kallstenius givit i sitt här redan flerfaldiga gånger nämnda arbete om »Musiken vid allmänna läroverket i Västerås före 1850», varför en sådan förteckning här må utelämnas.

Det återstår sålunda endast att säga några ord om musiklärarna i *Växjö*. Av brist på tillgängliga uppgifter måste listan här bli mycket ofullständig.

Den äldste av de inom vår period fallande musiklärarna synes ha varit Ernst Zeidenzopf. Den matrikel över Växjö skola, som utgivits av L. Larsson, uppräknar en rad directores cantus och har under år 1685 d. 9. aug. följande: »Directio Cantus commendata est D:no Ernesto Seidenzopff natione Germano».⁴ P. Wieselgren, som skriver Zeidenzopf, anger, att han skulle vara från Holstein samt att han dog 1734.⁵ Såväl matrikeln som ock Wieselgren nämna närmast efter denne Zeidenzopf Gabriel Höök. Om honom hämta vi ur »Växjö stifts herdaminnen» följande data:

»Gabriel Höök . . . Född i Nöbböle prästgård den 15 febr. 1698 Stud. i Lund 1721, magister 1726, prv. i Lund ²³/₄ 1730, bataljonspredikant vid Kronobergs regemente s. å., apologist och cantor figurativus i Växjö 1734, lektor i grekiska och domkapitelsledamot 1739, kh. här [i Virestad] 1742, preses vid prästmötet i Växjö 1751. Död den 23 jan. 1769. Höök är för eftervärlden mest känd såsom Linnés informator och sedermera hans svåger . . .»⁶

Efter Höök står i matrikeln en Dybecker och efter denne Fridericus Zeidenzopff, »Ernesti Zeidenzopffii filius». Wieselgren anger hans tillträde till befattningen till år 1744 och nämner för övrigt att han

¹ I volymen »C V 116» »Inbentarium Gymnasii Strengensis» under år 1808. (De i denna volym införda inventarieförteckningarna uppgjordes av rektorerna.)

² Falk gör, a. a. s. 140 o. 188 en mycket summarisk och delvis ofullständig uppräknings av musiklärarna.

³ A. a. s. 140.

⁴ »Växjö skolas matrikel för åren 1651—1751» Växjö 1921 s. 5.

⁵ »Ny Smålands Beskrifning inskränkt till Wexjö Stift», 2:a del., Wexjö 1845 s. 970, där bland tilläggen en rad dir. cantus uppräknas. — Denne Seidenzopf var väl samme man, som Norlind, bl. a. i »Kult o. Konst» 1906 s. 94, nämner som särskild instrumentallärare i Växjö från 1600-talets slut.

⁶ G. Virdestam: »Växjö stifts herdaminne» del II, Växjö 1927 s. 253.

tidigare varit apologist i Jönköping och att han dog ogift. Matrikeln upptar honom 1749 som apologist samt bland »Infimae classis praeceptorum». Som nästa namn har Wieselgren Magn. Grönqvist, dock endast som vikarie och utan några årtal. Denne Grönqvist var måg till prost N. Lundeberg i Hovmanstorp.¹ En någon gång under åren 1761—68 likaledes vikarierande musiklärare var ingen mindre än Samuel Ödmann.² I sina »Hågkomster från Hembygden och Skolan»³ säger han, s. 84: »Jag hade den preference att flera terminer wara Vice Capellmästare och bemödade mig att, wid alla musikaliska högtidligheter, göra tjensten wäl».

1767 möter så i matrikeln ett nytt namn, Åberg: »Infimae Classis Collegarum . . . 1767 D:nus Isaacus Åberg, simul Cantor choralis, in hanc functionem introductus, die 1:ma Maji, paullo post vero morbo correptus, in Junio ejusdem anni, diem obiit supremum».⁴ Efter denne så hastigt avlidne Åberg synes J. Chr. Zschotzsch ha blivit den närmast efterföljande ordinarie innehavaren av musiklärarplatsen. Herdaminnena nämna om honom:

»Johan Christian Zschotzsch . . . Född i Växjö den 20 april 1741, son av målaren Johan Christofer Zschotzsch. Student i Uppsala 1762, kantor vid Växjö skola 1768, prv. 1772, pastorex: 1777, t. f. domkyrkokantor 1778, t. f. domkyrkosysselman i dec. s. å., avsåde sig kantorssysslan vid skolan och kyrkan 1779. Död den 10 febr. 1780».⁵

Efter Zschotzsch nämner matrikeln N. Holmdahl, vilken enligt Herdaminnena var

»Bondson från Holma, Bergs församling, och född där den 1 april 1751. Stud. i Lund 1772, prv. ¹⁸/₁₂ 1776, vik. kantor i domkyrkan och skolan i Växjö, komm. här [i Aringsås] 1780. Död den 10 juni 1803».⁶

Sedan följer i matrikeln 1781 Zacharias Åberg utan några som helst ytterligare upplysningar. 1784 fanns det med säkerhet en ny musiklärare, S. Eklin. Denne upprättade nämligen detta år i oktober en

¹ Jfr även »Herdaminne» del IV, Växjö 1930 s. 165 f.

² Jfr H. Wijkmark: »Samuel Ödmann», Uppsala 1923 s. 19.

³ Nytryck i »Svenska Bygder i äldre beskrivningar . . .» utg. av Jöran Sahlgren Småland I, Lund 1918.

⁴ Larsson: »Växjö skolas matrikel för åren 1752—1819», Växjö 1924 s. 6.

⁵ Bd II s. 23. — Matrikeln anger hans utnämningsår till dir. cantus till 1767.

⁶ Bd II s. 303. — Matrikeln anger honom först 1781 som komm. i Lekaryd & Aringsås.

förteckning på gymnasiets noter och instrument.¹ Wieselgren, som för övrigt låter Eklin följa direkt på Zschotzcher, anger, att Eklin vore född 1756 och att han bleve konrektor 1800. I den nyss nämnda volymen med inventarieförteckningar står Eklin som avliden år 1802. I befattningen som dir. cantus fick han till efterträdare J. Swensson, vilken enligt Wieselgren innehade befattningen 1801 — 1844 och dog 1845.

Den föregående förteckningen har trots sina många luckor visat oss en brokig samling av de män, som hade musikundervisningen om hand vid en del av de svenska skolorna under 1700-talets två sista tredjedelar och 1800-talets första årtionde. De kanske allra flesta voro akademiskt bildade. Många voro teologer, som, ofta vid sidan av någon annan lärarbefattning, togo musiklärartjänsten som en genomgångsstation på vägen mot något kyrkoherdeboställe ute i stiftet. En del stego till mer aktade poster inom skolan, ja ända till rektor. Flere blevo högt ansedda män i staten, andra slutade sina dagar i förfall och armod. Ett inte allt för stort antal voro fackmusiker, som hade musiken ensam till yrke och som då i de allra flesta fallen förenade musiklärarskapet med organistsysslan vid någon kyrka. Så framstår 1700-talet även på detta område som ett »genomgångs»-århundrade, det där bildar den egentliga upptakten till den »modärna» tiden. Det var här ett medeltida drag, när musikläraren var en akademiker och när han utom musik även hade undervisning i något annat ämne. Det visade hän mot den »modärna» tiden, när han var en fackmusiker med musiken som enda födkälla.

Dessa musiklärare, som vi räknat upp, de hade alltså att undervisa närmast efter föreskrifterna i 1724 års skolordning. Dessa stadgade, som vi erinra oss (se s. 35 ovan), undervisning i koralång och figuralmusik. Angående den första undervisningen kan knappast någon tvekan råda. Den gick ut på att lära ungdomarna att sjunga de psalmer, som användes i kyrkan. Så vitt jag har kunnat finna, ge nu skolhandlingarna ytterst knapphändiga uppgifter om hur just denna undervisning i koralång sköttes. Att den inte över allt gav direkt lysande resultat, visa oss följande protokollsanteckningar från Kalmar.² »1787 Dec. 10 Anstältes förhör i Sängen, då det befans at

¹ I volymen »GI 1b» »Inventarium Gymnasii et Scholae Wexionen» i läroverkets arkiv. — Eklin synes för övrigt redan tidigare ha haft något med skolmusiken att göra. Enligt anteckning i samma volym köpte han nämligen 1780 en del noter »för kongl. Gymnasii til Instrumenter anslagne medel».

² Volymen »A I a. Gymnasiikollegiets protokoll 1752—1821 jämte Diarium 1752—1843» i Kalmar Högre allmänna läroverks arkiv.

ganska få Gymnasister och Scholares kunde intonera Julepsalmen. Rector Scholæ [P. Wijkström] närvarande anmälte ock at Schol-Ungdomen ganska dåligt sjunger de wanliga morgon och Aftonpsalmerna. Cantor Nyman tilsades derfore, at nästa Termin laga så, at hwar ock en Discons måtte känna Noterna, och sedan öfwa Ungdomen äfwen i Morgon och Aftonpsalmerna efter Choral-Boken . . .» Och 1788 d. 17. mars heter det vidare: »Sedan Ungdomen på tredje dagen blifwit öfwad i Påskepsalmerna afsjungande, anställes i Rectoris Scholæ närvaro förhör, hwarvid befans, at endast twänne Gymnasister och en Scholgosse kunde sjunga efter Noter. Cantor tilsades än ytterligare, at öfwa ungdomen efter Choral-boken, äfwen laga så at Scholan såsom Chorus swarar Prästen wid Gudstjensten, och icke, som hittills skedt, håller sig stillatigande». Och ytterligare d. 7. maj s. å.: »Skedde i Rectoris Scholæ närvaro förhör med Gymnasii och Schol-Ungdomen, huruvida den hunnit lära sig sjunga efter Noter; då flera Röster låto höra sig särskildt genom afsjungande af N:o 185 som stod på Taflan skrefwen: Men af Gymnasisterna kunde ingen mer än Åberg felfritt följa efter Noterna, af Schol-Ungdomen endast Lindén. Derefter lät man några intonera andra Pingstpsalmer. Ganska få af Gymnasisterna höllo sin Vers riktigt ut. Men af Scholan ingen utom nysnämde Lindén. Cantor tilsades derfore at hädanefter i sin Syssla wisa all möjelig flit.» Cantor Nyman synes således inte ha varit särskilt framstående som lärare, åtminstone inte vad själva psalmsången beträffar. Några månader efter det sistnämnda förhöret, närmare bestämt d. 6. okt., begärde han också enligt protokollet, att »få afstå sin Syssla til Prästmannen Kinberg», vilket, som vi redan veta, även beviljades honom.¹ Kinberg synes ha varit dugligare. Protokollet omtalar nämligen även i fortsättningen då och då övningar och förhör i koralsången och anmärker efter ett förhör d. 9. dec. 1796, att då »wackra framsteg funnos giorda . . .»

Gå vi så till det andra »musikslaget», i vilket undervisning stadgenligt skulle meddelas, figuralmusiken, är det kanske inte fullt lika klart, vad därmed menades. Ursprungligen avsågs med termen »musica figurata» en konstmässig vokalmusik, vilken för sitt utförande fordrade större kunskaper än den rena »musica choralis» och i vilken väl endast de musikaliskt mer begåvade undervisades. Men nu har Norlind uppvisat,² hur redan under 1600-talet den högre musikundervisningen vid skolorna i allt större utsträckning kom att omfatta övningar i *instrumentalmusik*, trots det att skolordningarna inte nämna

¹ Jfr ovan s. 47.

² »Latinska skolsånger . . .» s. 14 f., »Kult och Konst» 1906 s. 93 ff. o. 1907 s. 101.

ett ord om dylika övningar utan endast om sådana in cantu figurati.¹ Det är betecknande för skolordningens av år 1724 dåliga anpassning efter en nyare tids krav, att inte heller den nämner något direkt om instrumentalmusiken, fastän denna alltså torde ha varit av inte ringa betydelse redan vid tidpunkten för skolordningens formulering.² Men musiklärare och skolmyndigheter synas dock ha tolkat termen »musica figurata» såsom även inbegripande instrumentalmusik. Hur ivrigt de dessutom omhuldade denna musik — bl. a. genom att ombesörja inköp av instrument och noter —, skall den följande framställningen visa. Ett odlande av instrumentalmusik inom skolans väggar var ju dessutom direkt nödvändigt, om man där över huvud taget skulle kunna uppföra verk i en nyare stil. 1700-talet var ju, som allmänt bekant, framför allt den rena instrumentalmusikens stora genombrottstid, men även den vokala (kyrko-)musiken fordrade sedan lång tid tillbaka i stor utsträckning medverkan av olika slags instrument.³ Bestämmelser om instrumentalövningar vunno också 1807, som redan antytts,⁴ insteg i själva skolordningen. 1724 års bestämmelser om övningar i musica figurata tolkas väl sålunda bäst på det viset, att därmed menades en på ett mer konstnärligt plan stående högre musikundervisning, som anpassades efter den musikstil, som för tillfället var på modet, antingen denna nu var vokal eller instrumental.

Det instrumentala inslaget i skolornas musikövningar synes nu, som redan påpekats, under den här avsedda perioden ha varit ganska betydande. Åtminstone ägnade man ett inte ringa intresse åt instrumentsamlingarna, och av de noter som inköptes utgjordes det allra största flertalet av rena instrumentalverk. Några utdrag ur skolhandlingarna må visa detta.

Skolordningen av år 1724 bestämde i sitt IV kap. § 9 följande: »Wid alla Gymnasier, bör wara ett ordenteligen inrättad ock af Biskopen samt Lectoribus underskrifwit inventarium, ej allenast uppå fast ägendom . . . utan ock på alt hwad löst är, som Böcker Instrumenta Mathematica ock Musica . . .» Vid skolorna finnas nu också talrika inventarieförteckningar — även om de inte alla äro undertecknade av biskopen —, vari även noter och instrument finnas

¹ Jfr ovan s. 38 anm. 5.

² Ett par av de yttranden, som avgåvos i samband med arbetena på den nya skolordningen, omnämnde ju dock även instrumentalmusik, nämligen konsistoriets i Strängnäs, borgarståndets och Hudiksvallsrektorns (se ovan ss. 34 o. 36).

³ Jfr C.-A. Moberg: »Kyrkomusikens historia», Uppsala 1932.

⁴ S. 41 ovan.

upptagna. För dessa sistnämnda ansvarade för övrigt i sista hand rektor. Enligt kap. XI § 2: 14 ålåg det honom nämligen att »hafwa upsicht på rectorem cantus, lagandes för all ting, att de publicque Musicaliske Böckerne ock instrumenterne intet brukas wid private tilfällen, där de snart förderwas kunna. . .» Då förutom inventarieförteckningar även andra handlingar såsom räkenskapsböcker och protokoll ofta innehålla anteckningar om musikalier och instrument, kunna vi bilda oss en ganska god föreställning om de olika skolornas musiksamlingar och deras öden. Vi börja med instrumenten.

Ett »Inventarium uppå den fasta och lösa Egendom, som Calmare-Gymnasio och Schola tillkommer» i *Kalmar läroverksarkiv*¹ nämner 1754 bland den lösa egendomen under mom. 7: »Musicaliske Instrumenter, uppå hwilka Cantor H:r Salomon² ingifwit följande förteckning:

1 Par Pukor och 2:ne Trompetter genom ett samman-		
skott af stadsens [musik?] wänner köpte och skänkte		
till kyrkan och Gymnasium för	174 dr sm	
1 Par Waldhorn med sine tillsattser och munstycken gifne		
af Bruks Patronen herr Baltzar Hoppenstedt	26 » »	
(1 Basfiol i förl. måhnad för Gymnasii medel inköpt för)		
[finnes ej upptagen i räkenskaperna]	10 » »	
1 Fleut douce gifwen af Herr Probstén Mathias Silvius	4 » »	
1 Violin af Hr Notarien Mag. Olof Swebilius	6 » »	
1 dito af Handelsmannen Herr Engelund	6 » »	
1 d:to af hr vice häradshöfdingen Ehrenmark	4 » »	
1 d:to af handelsmannen hr Saur	6 » »	
1 d:to af handelsmannen hr Schröder	4 » »	

Calm. d. 13 Dec: 1754 Elias Salomon.»

Skolmusiken i Kalmar synes ha kunnat glädja sig åt ett ganska stort intresse även från den »borgerliga» världens sida! Hur nära skolan och skolmusiken ännu vid denna tid voro förbundna med kyrkan, visar uppgiften om pukorna och trumpeterna, som skänktes såväl till kyrkan som till gymnasiet. Enligt anteckning av d. 25. mars 1771 inlöstes »enligt Collegii Gymnastici beslut» av år 1769 1 par trumpet och 1 par valthorn för 50 d:r. 1795 köptes återigen trumpet. Det heter därom i samma volym: »Uppå Högwördige Herr Ephori anmodan, inköpt 2:ne Trompeter med tilbehör, för 12 Rdr 25 s 6 rst, hwaraf hälften blifwit ärlagd af Calmare Domkyrkas (!) Medel,

¹ Volymen »F IV a» »Gymnasiets och Skolans räkenskapsbok 1749—1787».

² Jfr ovan s. 45 f.

den andra hälften, af Gymnasii och Scholae Cassan betald...»¹ På ett par ställen omnämnes vidare reparation av pukorna, valthornen och trumpeterna.

Från början av 1700-talet fanns det i *Linköping* en rad instrument. Ett pergamentsband i Stifts- och landsbiblioteket, på frampärmens innersida märkt »Hq Spegel 1700», innehåller förteckningar på en del böcker o. a., som tydligen tillhört gymnasiet, och räknar även upp följande instrument:

»En Regal eller Spinette, 2 st. discants violer, 1 st. Alt viol, 1 st. Tenor viol Ny, 2 st. gamla och sönderbräckte Tenor Violer, 1 st. Bass Viol, 1 st. alt skalmäja, 1 st. Dulcian — god, 1 st. Dulcian gammal och ofärdig, 4 st. Bassuner färdige och år 1707 förbetrade, 3 st. nye dusflöiter, 1 st. gammal Bass viol aldeles sönderfallen.»

Man får väl antaga, att åtminstone några av dessa instrument funnos kvar och voro i bruk även vid början av vår period.

Under loppet av år 1754 gjordes nu en hel del nyanskaffningar för gymnasiets räkning. Det heter därom i den, ovan redan flera gånger nämnda, memorialboken under år 1754 följande: »Uppå Directoris Musices ingifna memorialer hafwa Ven:Consistorium resolverat d. 27. febr. och d. 12 Martii,² at af Schol Cassan the ofärdige Gymnasii Musicaliska Instrumenter skulle sättjas i brukbart stånd, samt nya betingas och köpas, neml: En Violoncelle, ett par Pukor, ett par Waldthorn, Ett par Trompetter, Ett par Hautbois, Ett par Fleutes Traversiers; hwilcket för then skull efter han skedt, och wärkstält blifwit thetta år.» Allt detta instrument, som sedermera skulle komma att ingå i den typiskt Wien-klassiska örkestern. Skillnaden mot förteckningen ovan från 1700-talets början med dess rester av »familjebyggda» instrument och dess »dusflöiter», vilket allt tillhörde barocken, är påfallande.

1794 möter en ny instrumentförteckning.³ Den upptar:

»En Contra-Bas, Två Violonceller, af Lundstedt, med foutral, En Altviol; af Vickström: (Köpt för de åtta Rdr Dir. Grill betalt för Capellet's gamla Violoncelle), Två gamla Alt-violer, Två Oboe med tillhörige rör, Två Fleutes traversieres, Två Fagotter — omakar — med tillhörige rör, Två Valdhorn med tilsatser utan munstycken, Två gamla Trumpeter med tilsatser och munstycken, Et par Pukor med pinnar och Stämm-nyckel, En gammal Clavecin. En Stämm-gaffel ...»

¹ Enligt anteckning i volymen »F IV c» »Verifikationsbok 1787—1806» för år 1795 vore dessa trumpet »med munstycken och afsättningar, förfärdigade af Instrumentmakar Håström i Linköping ...»

² Memorialerna synes således ha inlämnats av Knölcke. Han dog visserligen 1754 men inte förrän d. 11. mars (se ovan s. 49).

³ Den har i annat sammanhang ovan redan omnämnts, s. 53 anm. 1.

Som redan antytts (s. 53 ovan) emottogs dessa instrument d. 4. sept. 1803 av S. Yckenberg och d. 21. febr. 1804 av S. Köhler. Från något av dessa tillfällen är det väl som en del ändringar i förteckningen härstamma. Sålunda blev kontrabasen »af en Capellet's fordné Ledamot, H. A. Wetterberg, laqverad 1804»; en »fleute trav. såld med tillåtelse år 1801 för 2 rd och Noter derföre inköpte», likaledes såldes en trumpet för »2 rd. 24 s. hvarföre Noter af Dir. Mus Mechlin blifvit inköpte», och följande instrument blevo helt strukna, näml. oboerna, fagotterna, valthornen, trumpeterna, klavecinen och stäm-gaffeln. Den återstående flöjten synes med tiden också ha försvunnit eller blifvit oduglig. En instrumentförteckning från 1814 nämner endast stränginstrumenten och pukorna.

Handlingarna i *Strängnäs* läroverksarkiv innehålla på olika ställen en lång rad förteckningar på skolans instrumentbestånd. Det kan vara onödigt att här anföra dem alla, varför vi endast göra ett par utdrag. D. 28. maj 1746 fanns enligt en av dessa förteckningar följande instrument:¹

»1. Dulcianer 2:ne st. gl. af hwilka then ene är nästan obrukelig, och uppå then andra fattas klafft till F och D. 2. Bass Fleut, 1 st. nästan obrukelig, samt F klaffer borta. 3. Hautbois, 3:ne st. hwari-bland et är förderfwat. 4. Bassviol 3:ne st., af hwilka en är förderfwad. 5. Brassvioliner bättre 2:ne.² 6. 2:ne dito odugel. och obrukel:a.»

Till denna år 1746 uppgjorda förteckning är fogat:

»Under the sednare åren inköpte: 1736 Dulcian 1 st. 1733 [—37?] Bassviol 1 st. 1739 Hautbois 2:ne st. 1743 Walthorn 2:ne st. med sine tillsatzer och mundstycken. 1740 Clav Cymbal 1 st. 1749 Fleut traversiers 2:ne st. S:år Dulcian 1 st. 1753 Bass viol hel ny 1 st. S:år Hautbois 1 st. 1754 Violoncelle 1 st. hel ny. 1756 1 st dito hel ny.»

Även i fortsättningen gjordes en hel del instrumentinköp.³ 1766 inköptes sålunda »1 Violoncell med sit foder lås och nyckel samt stråke.

¹ Den, s. 54 anm. 5 ovan, redan nämnda volymen »A Ia: 43» s. 199. — Förteckningen upptar i första hand de instrument som »herr Eric Walding ... wijd tiens-tens tillträdande tagit emot och sig reverseradt, at therom wårda och therföre redo göra». (Jfr även s. 55 ovan.)

² Dessa båda »brassvioliner» möjligen kvar sen 1726, då 2 nya sådana inköptes. Det heter härom i protokollet: »1726 d. 14 Junii war collegium tillsammans ... då I:o Af Rectore proponerades, huru som Director Cantus Hr Texttrin hade angifwit, det 2:ne Brass-violer behöfdes uti Musiqven till Gymnasisternas tjenst, emedan de förre woro mycket gamble och till liudet ganska låge. Wid hwilket tillfälle Hr Texttrin upwijste 2:ne nya Brass-violer. Resol. det blef enhälligt samtyckt, at de bägge Brassvioler, som præsenterades, skulle köpas och behållas för 9 dahlr kopp:mt stycket.» (»A Ia: 43» under år 1726.)

³ Det följande är hämtat ur volymen med inventarieförteckningar »FIIa 2: 90—92» under de resp. årtalen.

En Alt Violin med Stråke, köpt ny 1788
 En dito gammal, utan Strängar och Stråke.
 En Clavecin med sin Stämhammare, köpt 1778
 2:ne Puker af Mässing.
 2:ne Pukpinnar och en Stämnyckel
 2:ne gamle Puk Täckan [ersattes senare av »nya af blått fris»]
 2:ne Pukpallar
 2:ne Trompetter mästadelen obrukbara, köpte 1769
 2:ne Trompett munstycken
 2:ne Waldhorn med behörige Sättstycken.
 1 Waldhorns munstycke af Horn.
 2:ne Fleut Traversiers [»odugl.» senare vidfogat].
 7 st. Spel Pulpeter.»

Allt detta utom den gamla altviolin och clavecinen upptages även i en instrumentförteckning från 1808.¹

I Växjö dröjde det ända till fram emot slutet av 1700-talet, innan man fick en något rikare instrumentsamling. Det instrumentförråd, som Norlind² anför från år 1725 — 1 basfiol, en familj flöjter och några basuner —, blev under långa tider högst obetydligt utökat. Sålunda fanns det d. 8. okt. 1761 endast »En Basse Viole gammal brukbar, En Basse fleute gammal, af Basuner 3:ne öfwerlefwor» samt nytillkommet »En Dulcian efter Hessiske formen gord, En Regal».³ En inventering d. 9. sept. 1780 har samma förteckning, utom det att regalen, »som skulle efterfrågas uti framlidne Zschotzschers sterbhus, hwilket skedde straxt därefter», var försvunnen.⁴ Men därefter blev instrumentförrådet tid efter annan förökat. D. 24. okt. 1780 inköptes på auktionen efter Zschotzscher en »Bas-viol med dess stråke», vilket instrument fick ett »af snickaren Bergman förfärdigat fouteral» d. 21. aug. 1781. I febr. 1784 skänkte organisten Munck till Gymnasiet »sin Fiol med 2:ne satser strängar, sourdin, stråke, foder målat inuti, fordral med röd fris, lås före». 1785 »är enligt Max. Ven. Consistorii beslut, för Kongl. Gymnasii räkning, inköpt en Basfiol, med därtill hörande fouteral, som kostar 25 R:dr, el 150 D:r S:mt». 1793 inköptes en ny altviolin »med sin stråke, strängar, fouteral, lås och nyckel». Denna altviolin synes ha varit det sista instrumentköp, som gjordes under den period vi här behandla. År

¹ I volymen »Westerås K:al Gymnasii Inventarium 1808» i arkivet.

² »Kult och Konst» 1906 s. 95, »Svensk musikhistoria» s. 121.

³ Denna och följande instrumentuppgifter från Växjö ur volymen »GI 1 b» »Inventarium Gymnasii et Scholae Wexionen» i läroverksarkivet, vilken volym innehåller förteckningar ända fram t. o. m. 1809.

⁴ Zschotzscher dog ju i febr. 1780 (se s. 57 ovan).

1800 såldes den allra äldsta basfiolen till »Gymnasisten Adolph Kniberg för Tre Rdr Specie i Riksgl. som war dess fulla värde».

Som redan antytts, innehålla de här till behandling upptagna skolornas inventarieförteckningar ganska utförliga uppgifter även om notbeståndet och om de nyanskaffningar, som här gjordes. Med ledning av dessa anteckningar vilja vi i all hast se, hur den musiklitteratur var beskaffad, som man under här avsedda period inköpte till de svenska skolorna.

Om de nyförvärv av noter, som under 1700- och början av 1800-talen gjordes till *Kalmar* gymnasium, har jag inga andra anteckningar än att det 1756 inköptes »Musicalier till antalet 4 stycken», och 1758 tvenne konserter.¹

Uppgifterna från *Linköping* äro, åtminstone fr. o. m. 1700-talets slut, betydligt talrikare. I den redan (s. 53 anm. 1) nämnda volymen med inventarieförteckningar finnes nämligen allifrån år 1786 utförligt antecknat, vilka noter som inköptes. Början av dessa notanteckningar är av ett visst intresse, då den i sin mån belyser tidens smak. Det heter: »För år 1786, då M. V. C. beviljade penningar til et nytt musicaliskt Verk för hvar Termin, ägde Capellet inga Arbeten som förtjena rum bland den nyare Musiquen, utom följande:

1. Corellis Concerter, op. 6: Violoncelle Stämman felas pappersband Voll. IV, 2. Corellis Trios, o. 2 et 3 pb Voll VI, 3. Chorus af Graun: Lof och pris ske Herren. Partituret i pappers-band, stäm-morne oimbundne, 4. Chorus af Roman: Herre Gud, vi lofve tig — Oinb., 5. Messa. Kyrie Eleeson — med 13 stämmor, af Pergolese — Oinb., 6. Fem Anthem i partitur, af Roman, pb., 7. Två Choeurer i partitur, af Roman — Oinb. (De obrukbare förvaras i en coffert; som ej tilhör capellet. — förvaras sedan d. 4. sept. 1803 i 2:ne Packor för-seglade med Gymnasii Sigill.)»²

Samma år, som detta skrevs, 1786, inköptes »Abels simphonier, op. 5. pb IX Voll.» och »Simphonier af Diverse Auteurs, Op 4 pb. IX Voll.». Under de följande åren och fram emot slutet av vår period, omkr. 1808—09, utökades gymnasiets notsamling med en lång rad verk av tidens omtyckta mästare. Utom en del samlingsverk upptaga förteckningarna symfonier av Pichl, Greiner, Vanhall, Graaf, Haydn (första gången 1792), Pleyel, Wranitzky, Mozart (första gången någon gång mellan 1794 o. 1803), Stamitz, van Maldere, Gyrowetz; trior, kvartetter och kvintetter av Fiato, Bocherini, Pleyel, Fodor, Grill

¹ Volymen F IV a.

² Tyvärr hade jag inte tillfälle att närmare undersöka, huruvida dessa packor ännu finnas kvar. Det hade varit ytterst intressant att se, vilka verk som 1786 inte förtjänade »rum bland den nyare Musiquen».

(!?), Pichl, Haydn, Mozart, symfonier av denne arrangerade som sextetter; solokonsorter av Giardini, »Sex Sonater Duetter för Begynnare på Violin, af Pleyel Liver 4», duetter för violin och altviolin av Mozart o. s. v. Av vokalmusik möter, utom nyss uppräknade från äldre tider och i annat sammanhang redan omnämnda sångstyckena ur Gretry's »Zemir och Azor», vilka ju skänktes av Waenerberg, »Arier ur de Kongl. operorne: fyra Häftet, tilsamman i et Välskt Band, med et violinaccompaniment i pb.», vidare »Tolf sångstycken af åtskillige auctorer», »Motetto af Pergolese för 2 Violiner, Alt, Bas och 2:ne Röster», »Diverse Sång Musik n:o 1 et 2», »Aria af Haydn, i C-dur», »Diverse SångMusik ur Oratorium Skapelsen», »Oratorium Skapelsen och Årstiderne af J. Haydn Arrangerad til Quintett af A. Wranitzky och A. E. Mueller». Verk av en del i Sverige verksamma kompositörer ingick även i samlingarna. Roman ha vi redan nämnt. Utom honom upptar förteckningarna även Kraus: symfoni i c-moll, »En Andante och Maestoso» i D-dur, »K. Gustaf 3:s Bisättnings Musik i Qvartett», »Sorg Musik vid k. Gustaf 3:djes Begrafning» samt »Intermeder pour Amphitrion», vidare Zander: »Uverturen till Kronofogdarne i Qvartett», Struve: »Intrada och Finale vid Kröningen», samt Haeffner: aria i C-dur.

En del av dessa noter emottog gymnasiet som gåva från olika håll. Mecklin skänkte kvartetter av Fodor och symfonier av Stamitz; Graafs och van Malderes symfonier jämte en del andra verk, »som förvaras bland de obrukbare» gåvos »på H. H. Doctorns och Biskopens recommendation . . . til Gymnasii-Capellet af H:r Banco-Bokh. Thun»; för sex kvintetter av Pichl står »Herr provincial-Medicus Doctor Lodin» som givare och de till sextetter arrangerade Mozart-symfonierna slutligen förärades »till Gymnasii-Kapellet af Dess fordne Ledamot Herr Zach. Hulthin i London».

Dir. mus. Köhler, som ju emottog skolans musiksamlingar i febr. 1804 (jfr ovan s. 53), synes själv ha ägt en inte obetydlig mängd noter, som efter hans död tillföll gymnasiet. Hans musikaliska smak, som väl även satte sin prägel på hans undervisning, framgår i någon mån av den »Förteckning på afl. Directör Köhlers 1814 efterlemnade Musikalier», som finnes intagen bland gymnasiets övriga musikaliska inventarieförteckningar. Den upptar bl. a. symfonier av Haydn, Ebers och Romberg, kvintetter av Mozart och Beethoven,¹ kvartetter av Haydn, Wikmanson, Pleyel, Wranitzky och Gyrowetz, trior av Wranitzky och Haydn, duetter av Pleyel, delar ur Haydns

¹ Detta är, så vitt jag har kunnat finna, första gången Beethovens namn förekommer i skolans handlingar.

»Skapelsen» i partitur och stämmor, oratorium av Graun i partitur och stämmor, ett ofullständigt partitur och ett par stämmor till Mozarts requiem samt några stycken i partitur av Bach.

Skolhandlingarnas anteckningar om notsamlingarna i *Strängnäs* ange på ett förträffligt sätt tidpunkten för en ny musiksmaks inbrytande i den svenska landsorten. Ännu så sent som d. 13. nov. 1765 funnos vid gymnasiet endast följande, en redan då förgången tidsålder tillhörande musikalien:

»Böcker In Folio:	
Hammerschmiedens Musicaliska Wärk	10 st.
Johan Casper Horns dito	9
Rosenmüllers d:o	6
Pezelii Opus Musicum	6
In Qvarto:	
Carl Briegels Sonn-und Fast Tags Arbeit	8
Härtill höra 4 skrifne Vocal stämor och 1 Bas	5
Ejusdem Opus öfwer Bot-Psalmerne	8
Erlebachs Zing stunden neye	8
Hammerschmiedens Dialogi	5
Ejusdem Kirke-und Tafel Musique	8
Vierdanckens Geistliche Concerten	7
Movii Triumphi Musici	6
Ejusdem Hymnodia Sacra	3
Herbsts Musica Moderna Practica	1
Speerens Musicalia	7
Hertil höra 3 st. skrefne Baaser	3
En Baas-Bok af Åtskilligas arbete utdragen	1
Concerter med sina stämmor	16
Scherers Missae, Psalmi et Motetti	2

Men snart blev det annorlunda. Redan året därpå, 1766 anskaffades »13 st. Trio, 7 st. Sinfonier, 1 Aria», om vilka tf. dir. mus., Cederberg, intygar, att de allesammans voro »skrefne af åtskilligas stilar, och redan nog slitne». 1769 »höste terminen inköptes Graafs 6 Symphonier och Pugnani 3 Quintetter . . . i Kopparstick». Höstterminen 1771 kom så ett samlingsverk med symfonier av Kreüsser, Glaser, Abel Richter, Meder och Filtz.² Och 1780 hade den »nya» smaken vunnit ett sådant herravälde, att samtliga de ovan uppräknade äldre musikalierna detta år såldes som makulatur.³ 1799 inköptes symfonier av Haydn och

¹ »F III a. 2: 90: 92».

² Uppgifterna om inköpen 1771 äro hämtade från anteckningar i noterna själva. Det mesta av de alltifrån år 1769 inköpta noterna finnes alltjämt bevarat i läroverkets nuvarande musiksal.

³ Antecknat i »F III a. 2: 90: 92».

Pleyel samt kvartetter av Giornovich, 1800 symfonier av Haydn och Eberz, 1803 dylika av Haydn, Mozart, Wranitzky och Gyrowetz, 1807 symfonier av Mozart, Gyrowetz och Witt samt ouverturer av Gluck och Mozart, 1810 symfonier av Romberg, Beethoven, Wranitzky och Haydn.¹ 1798 fanns dessutom »1 st. Aria af Hasse» samt »16 Sång Musiks stycken skänkte af Director Wulf (jfr s. 55 ovan) såsom ärsättning för et och annat felande stycke.»² Något senare fanns även Mozarts Requiem i partitur.³

Notsamlingarna i *Västerås* ha utförligt förtecknats av Molér i hans redan nämnda arbete. Han uppsätter verken i bokstavsordning efter komponistnamnen. Även om nu Molér i en del fall anger, när kompositionerna inköptes till gymnasiet, blir det ändå på grund av uppställningen ganska besvärligt att plocka samman de verk, som köptes ett och samma år. Men då vi i detta sammanhang äro alldeles särskilt intresserade av just tidpunkten för de olika musikaliernas införskaffande, skola vi för överskådlighetens skull ge några exempel på notbeståndets beskaffenhet vid ett par tillfällen under den period vi här syssla med. Vi följa då primärkällorna, nämligen de autentiska handlingarna i läroverkets arkiv.

Den redan (s. 65 ovan) nämnda inventarieförteckningen av d. 16. okt. 1776 upptar efter instrumentförteckningen:

»Musicalier Köpte 1774. Graafs 6 Symphonier, 1 D:o af Klöffler, Gallizins et Chevadiers 6 Ouverurer af 4 särskilde Mästare,⁴ Fatkens 6 Quartetter, samt Toësch 6 Dito, Toësch 6 Pieces Dialogues, Sancto Lapis 6 Trios, för Clavier och Violon, Krebs 6 Dito, för Dito, Marpurgs Fugensammling, Porpora, 3 Trios, för Fl. Tr. in manusc. utan Band.»⁵

Inventarieförteckningen av d. 12. nov. 1788 (jfr s. 65 ovan), anger även 6 symfonier av Kraft såsom inköpta år 1774.⁶ Såsom inköpta 1788 upptar den symfonier av C. Stamitz, kvartetter av Fiorillo, trios av Schmitt och duos av Gehot.⁷ Vid rektoratsombytet d. 10.

¹ Inköpen 1807 äro hämtade ur »C V 116», de övriga från anteckningar i noterna själva.

² »F III a. 2: 90—92».

³ »C V 116».

⁴ Dessa voro Olxbaurg, Stamitz, Martini och Jomelly. (Jfr Molér a. a. s. 28 n:o 125).

⁵ Molér upptar ej alls Marpurgs och Porporas arbeten och nämner ej inköpsåret för verken av Klöffler eller för Toëschs kvartetter. Räkenskapsboken »Bd 24» anger, att år 1774 musikalierna inköptes för 198 dlr 10 öre kmt, vilket också enligt samma källa anföres av Kallstenius, a. a. s. 205. Molér anger däremot, a. a. s. 4, summan till 174 dlr kmt.

⁶ Molér har inte heller här något inköpsår.

⁷ Dessa sistnämnda duos upptas ej alls av Molér. — Denne upptar, s. 23 n:is 38 o. 42, två symfonier av Haydn, som tillhörde gymnasiet år 1789.

jun. 1793 hade tillkommit en rad symfonier av Vanhall, Pleyel, Pichl, Hanke, Haydn, Rosetti samt diverse kammarmusik av Pleyel, Fiorillo, Wranitzky, Hillér, Hülshoff och Winter.¹ År 1801 till sist anskaffades ett antal symfonier av Gyrowetz, Massoneau, Pleyel och Brandl.

En bild, som ganska mycket liknar förhållandena i Strängnäs, ge oss handlingarna i *Växjö* läroverksarkiv. Den redan (s. 66 ovan) nämnda inventarieförteckningen av d. 9. sept. 1780 upptar endast följande, högst gammalmodiga, musikalierna:

»Discants-Böcker.

In folio.

1. Henr. Albertens Arier 1638.
2. Andr. Hammerschmiedens musicalische Andachten 2, 3, 4 och 5:te Stämman.

In Quarto.

1. 19 st. skrefne, merendels odugelige.
2. 25 st. dito tryckte, obrukelige.»²

Men redan d. 4. okt. samma år, 1780, inköpte dir. cantus Eklin »för kongl. Gymnasii til Instrumenter anslagne medel» symfonier av Bach »3:de Operan, bestående af Nijo delar, i rödflammig Papper häftade».³ Något senare i samma månad inköptes på auktionen efter Zschotzscher, förutom den redan nämnda basfiolen, även en låda med diverse musikalierna. Den i annat sammanhang redan (s. 57 f. ovan) nämnda inventarieförteckningen av år 1784 innehåller bl. a. en förteckning på de »brukbare» noter, som denna låda innehöll. Då denna förteckning i all sin korthet ger ganska goda inblickar i skolans musikliv, må den här följa in extenso:

»Sång stycken.

- N:o
1. Canto Solo in Dominica 1:o Adventus.
 2. Aria Andante in D:o D:o
 3. Passions Musiquen, bunden i brunt pappersband.
 4. Adagio in Die Paschae.
 5. Aria Andantino in D:o.
 6. Andante, VII part. in Die Penticostes.
 7. Aria Andantino, dell Pergolesi, in D:o.
 8. Affectuoso, in Die Omnium Sanctorum.
 9. Canto Solo, in Dito.
 10. Aria Andante in Die Mutationis Rect.
 11. Canto Solo, in Dito.

¹ »Bd 71». Molér anger inte inköpsåret för riktigt alla av dessa verk och upptar inga trios av Winter. Om anskaffningsåret för Haydn symfonierna se föreg. sida anm. 7.

² Tyvärr få vi inte heller här närmare reda på vilka dessa »obrukelige» voro.

³ Denna och följande uppgifter om notsamlingarna i Växjö äro hämtade ur volymen »G I 1 b» i läroverksarkivet.

- N:o 12. Adagio Cantabile, wid Inträdes Orationer.
 13. Affectuoso, wid Krönings fäster.
 14. Aria Allegro Assai, Store Gud och fader etc.
 15. Aria Canto Solo, Sänd Gud etc. }
 16. Aria Moderato, Giut O! Jesu etc. } På Xsti himmelsfärds-Dag.
 17. Adagio Canto på Trettondedagen.
 18. Canto Solo, Thet är min Glädje. Dav. Ps. 73.
 19. Allegro, Assai. Pris vare Gud etc.
 20. Aria Vivace, Canto Solo, Bort du långa etc.
 21. Aria Canto, Jesu lär mig bedja etc.
 22. Chorus non Molto, Gjörer portarne vida etc.
 23. Affectuoso, Välkommen Länets Far etc.
 24. Andante. Brudwigsel. Låt glädjas etc.
 25. Andante. Kröningsdagen. Välkommen etc.
 26. Adagio Molto con Canto Choro }
 27. Adagio Soprano etc. etc. } Begravnings Musique
 28. Lamento. Wid Adolph. Fred. Begravn.
 Simphonier eller Concerter, utan Sång.
 29. Allegro XII part. dell Signore Cassali.
 30. Andante Arioso. I F moll.
 31. Affectuoso Andantino. I Diss dur.
 32. Simph. Allegro IX part. dell Oglio.
 33. Allegro i D Dur, af okänd Auctor.
 34. Allegro, XII part. dell S:r Charlatti (Scarlatti?).
 35. Allegro, XII part. dell Cochi.
 36. Allegro Assai IX part. af obekant Auctor.
 37. Allegro IX part. dell J. C. Z.
 38. Simph. 4 part. dell Scheibe.
 39. Presto IX part. In quarto dell J. C. Z.
 40. Presto XI part. D:o D:o.
 41. Marche 6 part. D:o D:o.
 42. Presto ma non tanto IX part. D:o.
 43. Simph. IV part. dell S:r Ditters.
 44. Trio, 1:mo 2:do & Basso, af Gallimberti.
 45. Simph. 1:mo, Sec. Alto & Basso af Camerlacher.
 46. Allegro IX part. dell J. C. Z.
 47. Simph. ex C:Dur dell Hoffman.
 48. Simph. VII part. af obekant Auctor.
 49. Simphonia dell Signore Toësch.
 50. Allegro Assai IX part. af obek. Auctor.
 51. Allegro 8 (?) part. af okänd Auctor.
 52. Epicedium i G moll, med sång till.
 53. Soprano Adagio, med sång till.
 54. Adagio Soprano, utan Sång.
 55. Lento Soprano D:o.
 56. Soprano Andantino D:o.
 57. Siciliano Molto. D:o.
 58. Lika med föregående, Psalmerne undantagne.
 59. Adagio Soprano, utan Sång.
 60. Menuette af Zschotzscher.»

Då Zschotzscher, som ovan redan anförts, var dir. cantus 1768—1779, så visar denna förteckning, att betydligt fler musikalier voro i bruk vid skolan, än vad den kortfattade inventarieförteckningen av d. 9. sept. 1780 skulle kunna låta förmoda.

Under de följande åren blevo så notsamlingarna berikade med en hel del verk. 1783 inköptes från Stockholm 3 symfonier av Haydn »bundne i Marmorerade band med affischer», 1784 också från Stockholm van Malderes, »Legations Secreterarens i Berlin, 6 Simphonier... Bundne i Gult band». 1785 och 1786 införskaffades ytterligare symfonier av Haydn samt sistnämnda år även dylika av Pichl och Pleyel. 1788 köptes »Symphonie Periodique N:o 13» av Haydn och »Symphonie à Grande Orchester» av Vanhall, båda tillsammansbundna i »röda band». 1790 »upköptes i Stockholm, för Kongl. Gymnasii Räkning, Pleyels Symphonier à Grand Orchester», vilka voro »inbundne i mörkblå band, med skinnryggar och påsatte Afficher». För år 1793 står följande antecknat: »År 1793 inköptes följande Arier eller sångstycken:

- 1:o Andante i Diss Dur: Med tacksam sång och röst etc.
 2:o Andante i A Dur: Lofvad vare Herren Israels Gud etc.
 3:o Larghetto con un poco di moto i B Dur: Så kom vår största glädje etc.
 4:o Larghetto i D Dur: Må Jesu lif vår hugnad vara etc.

Desse finnas tillsammans med sine behörige stämmor uti en bok i 8:o Majori häftad. Deruti är hvarje stämma för sig sjelf skrifven på särskildte papper till allmänare bruk och nytta för ungdomen. Stämmor äro: Canto Solo, Violino Principale Primo, Violino Secondo, Alto Viola, Duplette af Basso den ena utan, den andra med Ziffir på första piecen blott för orgel el. Claver, Oboe Primo och Oboe Secondo. Alt skriwit på Regalpapper och förwaras i ett omslag af Cardus-papper.»

1795 inköptes åter symfonier av Haydn. 1802 fick gymnasiet av den då avlidne Eklin i donation emottaga en rad musikalier, bestående av bl. a. kvartetter av Kommel, Haydn, Pergolese, Pugnani och Agrell, trios av Boccherini, Noferi och Albertini, Martini, Sirmen, Campione, Schuman, duetter av Guerini, Sirmen, Deglardini, Gossec, Rafaël, Franceschini, Kerult, solostycken av Benda, Lolli, Müller och Kraus, ett band kontradanser samt en del kompositioner av Eklin själv.

1805 inköptes symfonier av Mozart och av Wranitzky och 1809 slutligen från Stockholm 2 symfonier av Haydn och 2 av Massaou-neau.

Sistnämnda år gick dåvarande dir. cantus, J. Swensson, d. 19. apr. igenom musikalerna och gjorde därvid en del erinringar, som förtjäna anföras i detta sammanhang. Av de på Zschotzscherska auktionen

inköpta »så kallade» sinfonierna och sångstyckena vore »en del i det mästa förmltnade, oduglige, urmodige och obrukbare, hwarföre en särskildt hylla i Musique Contoret kunde inrättas till desse obrukbare Musicalier; emedan skåpet, hvori så väl äldre som nyare Noter förwaras är nu mera för trångt, at rymma desse saker». Om en del av de av Eklins mellan åren 1780 och 1795 inköpta musikalierna säger han, att de behövde nya band, »emedan de genom nyttjandet börjar blifwa förslitne». Notsamlingen i Eklins donation vore däremot i samma skick, »som då den gafs, emedan den icke är nyttjad, af orsak, at de icke äro tjenlige wid publice underwisningarne».

Den föregående framställningen av de här behandlade skolornas instrument- och not-samlingar har på grundvalen av skolhandlingarnas egna uppgifter velat visa åtminstone en del av de musikalierna, som inom dessa skolor lades till grund för den högre musikundervisningen, samt de tekniska hjälpmedel i form av framför allt instrument, som skolorna själva anskaffade för att över huvud taget möjliggöra denna undervisning. Nu är det för visso farligt att med ledning endast av uppgifter om inköp av instrument och noter draga slutsatser om deras användning. Visserligen kan man våga det antagandet, att, när ett instrument eller en komposition inköpes till en skola, vederbörande åtminstone vid tidpunkten för själva affären tänker sig, att det, som köpes, också skall komma till användning, men det är inte omedelbart givet, att så verkligen också blir fallet. Det är naturligtvis omöjligt att exakt ange, i vilken utsträckning de ovan uppräknade instrumenten använts. De redan meddelade uppgifterna om reparationer och förslitningar tyda dock i flera fall på en ganska flitig användning.¹

Vad så noterna beträffar, är det likaledes där åtminstone i viss utsträckning möjligt att konstatera, om de använts eller ej. Ett not-häfte med blyertsanteckningar och tummade hörn har med säkerhet varit i bruk, men om det ser alldeles »nytt» ut, kan man i varje fall säga, att det inte ofta kommit till användning. Tyvärr har jag inte haft tillfälle att genomgå alla de här behandlade skolornas notsamlingar utan endast Strängnäs och Västerås.

I Strängnäs synas särskilt symfonierna av Graaf, Kreüsser, Glaser, Abel, Richter, Meder, Filz, Haydn, Pleyel, Ebers, Mozart, Wranitzky och Gyrowetz ha kommit till riklig användning, vilka verk ju alla inköptes mellan 1769 och början av 1800-talet. Noterna ha mycket

¹ Särskilt handlingarna i Västerås äro rika på uppgifter angående utgifter för instrumentens iståndhållande, så t. ex. »Bd 25» (hos Kallstenius »Bd 36») för åren 1786; 87 och framåt.

tummade hörn. Något mindre slitet är notmaterialet till de 1810 inköpta symfonierna av Romberg, Beethoven, Wranitzky och Haydn. Av de redan uppräknade noterna från Västerås visa särskilt symfonierna av Graaf, Klöffler, Stamitz, Vanhall, Haydn, Pichl, Gyrowetz, Massoneau, Pleyel och Brandl mycket kraftiga spår av användning, främst i form av nästan svarttummade hörn. Då många av de här från såväl Strängnäs som Västerås uppräknade verkens »auktalits»-tid var ganska kort, är det nog inte för djärvt att antaga att märkena efter användning hänföra sig till tiden närmast efter inköpen, att de alltså spelats redan under den period vi här behandla. Från Växjö slutligen ha vi ju redan (s. 74 ovan) anført dir. cantus eget yttrande om att åtminstone en del av de mellan åren 1780 och 1795 till gymnasiet inköpta musikalierna använts. De behövde nya band, »medan de genom nyttjandet börjar blifwa förslitne». De utgjordes, som redan angivits, främst av symfonier av Bach, Haydn, van Maldere, Pichl, Pleyel och Vanhall. Det är väl antagligt, att även de senare inköpta symfonierna av Haydn, Mozart, Wranitzky och Massoneau åtminstone någon gång spelats.

Vi ha alltså åtminstone i en del fall kunnat konstatera, att de till de olika skolorna inköpta instrumenten och noterna verkligen också blivit använda, vilket väl då skett vid musiklektionerna och vid de tillfällen, då skolorkestern uppförde musik. Beträffande särskilt noterna visar den närmast föregående framställningen, att det rådde en nästan förbluffande likhet mellan notanskaffningarna på olika håll. Om vi undantaga Kalmar, varifrån ju så gott som alla uppgifter i detta avseende saknas, så synes det vid de andra skolorna till fram emot 1770—80-talen inte ha gjorts några större nyanskaffningar av noter, åtminstone förmåla skolhandlingarna intet därom. Detta får väl närmast tydas så, att intill dess de respektive lärarna i enlighet med en äldre tids praxis själva arrangerat och i en del fall kanske t. o. m. komponerat den för skolans behov nödvändiga musiken.¹ Men efter den nyss antydda tidsgränsen började en hel rad i handlingarna närmare angivna notinköp, Strängnäs redan 1769, Västerås 1774, Växjö 1780 och Linköping 1786. Och de kompositörer, vilkas verk man införskaffade, voro nästan överallt desamma, Abel, Pichl, Vanhall, Haydn, Pleyel, Stamitz, van Maldere, Mozart, Wranitzky, Gyrowetz o. s. v., allt större och mindre mästare inom den nya musikstil, som med Wien-klassikerna nådde sin fulländning och efter dem fick sitt namn. Denna likartade spridning av den nya stilens verk till de svenska läro-

¹ Jfr den ovan s. 71 f. meddelade listan på Zschotzschers musiksamling i Växjö.

sätena möjliggjordes framför allt därigenom, att dessa verk av skilda förlag, t. ex. J. J. Hummel i Amsterdam och Berlin, J. André i Offenbach, Pleyel i Paris, gjordes lätt tillgängliga i tryckta upplagor. De synas på 1760-talet ha börjat försäljas i större skala i Sverige. I »Stockholms Weckoblad» d. 4. nov. 1769 annonseras om att diverse »Musikaliska Arbeten från Holland finnas til köps i Holmbergs Boklåda». Förteckningen upptar bl. a. »Pugnani, 3 Quintets avec Flutes & Corn obligées, 27 dal.»¹ samt »Catalog des Sinfonie, 6 Part. & 2 Supplem. 21 dal., med flere helt nyligen inkomne, enligt tryckt Förteckning». 1770 möta annonser i pressen om musikalien från Hummel² och 1778 d. 20. juli en utförlig annons om symfonier av »följande berömda Mästare, Van Hall, Ricci, Ditter, Smitt, Graff, Filtz, Arne, Jomelli, Toeschi, Witztumb, Comi, Haydn, Zingoni och Glaser» samt valda soli av Corelli och »Pergoleses Arier och dess Motett öfver Dawids 113:de Psalm».³ Och d. 16. febr. 1779 anmäler Holmbergs boklåda i »Stockholms Posten» en lång rad musikalien »af Hummels Gravure» med bl. a. »Graafs Simphonie, Op. XI, XIV, XVI. à 2 R:d 16 s. hwarje. Kreussers dito Op. VII, IX, à 2 R:d 16 s. Ejusd. Simphonie Periodiques, 28 s. Diverses Auteurs Simph. Op. I, V à 2 R:d 16 s. Bachs Simphon. Op. III, VI à 2 R:d 16 s. Ejusd. Op IX 1 R:d 18 s. Schmidts dito Op VI 2 R:d 16 s. Stamitz dito Op IX 2 R:d 16 s. Hupfeldts dito Op III 2 R:d 16 s. D'Avaux dito Op IV 1 R:d 26 s. Klöfflers Simph. Periodique N:o 1, 2, 3, 1 R:d 40 s. . .», allt namn, av vilka vi redan mött de flesta i de ovan meddelade inventarieförteckningarna. Man tar nog inte fel, om man antar, att åtminstone en del av de nämnda skolornas notinköp gjordes just med ledning av dessa annonser.⁴

Bestod nu, i enlighet med vad skolhandlingarna otvetydigt visa, den högre musikundervisningen särskilt på gymnasiet trots den gällande skolordningens tystnad på den punkten åtminstone delvis av undervisning i instrumentalmusik, och ha vi kunnat visa, från vilka verk denna undervisning särskilt under den här behandlade periodens sista årtionden utgick, så är det betydligt svårare att ange, hur de musikalien övningarna på det högre stadiet närmare utformades och i vilken omfattning de bedrevs. De meddelade instrumentförteckningarna nämna särskilt ofta stränginstrument, varför man väl

¹ I Strängnäs köptes ju just höstterminen 1769 bl. a. 3 kvintetter av Pugnani! (Jfr ovan s. 69.)

² »Stockholms Post-Tidningar» 1770 n:o 38 o. 65.

³ I samma tidning.

⁴ T. ex. Växjö gymnasii redan omnämnda inköp 1780 av Bachs symfonier »3:dje Operan» (s. 71 ovan).

kan antaga, att undervisning i första hand meddelades på dylika.¹ Därjämte torde väl en eller annan lärjunge ha fått öva sig på valthorn, trumpet, flöjt, oboe eller i att slå pukor, kanske också i att blåsa fagott och klarinett.² Om antalet av de i den högre musikundervisningen deltagande är det svårt att bilda sig någon bestämd uppfattning, då handlingarna för det mesta tala på den punkten. Enligt Kallstenius³ skulle Flensburg på 1780-talet i Västerås ha upparbetat en »ganska god stam orkestermusici», hur stor meddelas tyvärr inte. Förhållandena i Linköping på Miklins tid voro dock säkerligen ett gyllene undantag. Han nämner i sitt kapell »34 st. af den studerande ungdomen, som spela instrumenter, hwaribland utom många violister jag har 2 trumpetare, 4 waldthornister, min lille son spelar orgone, 2 hautb., 2 fleut trav., 2 violoncell och 2 på stor basviol, och utom alla dessa 20 st. som sjunga i 4 stämmor».⁴

För att uppmuntra musiken funnos vid skolorna en del stipendier, som utdelades till dem, som flitigt deltog i de musikalien övningarna. Dessa stipendier utgjordes vanligen av vissa socknar, vilka såsom sockengångsområden tilldelades musikanterna. Norlind säger i sin Hülphers-uppsats (s. 39), att »en ny skolordning 1724 hade berövat musiken en mängd underhållssocknar». Det är inte riktigt tydligt, varpå Norlind stöder detta sitt påstående. 1724 års skolordning säger om lärjungarnas sockenpenningar endast följande, Cap. IIII §. 4.: »Sochnegånger så wähl som dieknepenningar, skola tildelas ungdomen både i Scholan och Gymnasio effter kongl. förordningar af åhren 1624 d:n 7 Apr: 1696 d:n 23 Jan: 1698 d:n 18 Apr. ock 1699 d:n 27 Martii; dock så att den wanlige proportion emellan the i Gymnasio ock trivial Scholan warder sålunda i acht tagen, att Sochnegånger eller dieknepenningar fördelas effter rum, flijt ock fattigdom . . .» och bestämmer sålunda varken här eller, så vitt jag har kunnat finna, någon annan stans, att medel, som tidigare till äventyrs tillfallit musiken, nu skulle frångå till densamma. Vare därmed hur som helst,

¹ Hade det i den barocka orkestern ingått kraftiga blåsargrupper, så bildades ju kärnan i den Wien-klassiska orkestern av sträckkvintetten violin 1 o. 2, viola, cello och kontrabas, vilka bredvid sig hade endast solistiskt besatta blåsare. Som Norlind visat, »Kult o. Konst» 1906 s. 94 f, så torde blåsinstrumenten ha spelat den största rollen inom 1600-talets svenska skolorkestrar; under 1700-talet försiggick alltså även här en omsvängning, i enlighet med en nyare tids fordringar.

² Enligt Miklins brev till Hülphers av d. 31. VIII 1772 torde klarinetten ha börjat användas i Sverige på 1760-talet (Norlind: Hülphersuppsatsen s. 56).

³ A. a. s. 205.

⁴ Citerat efter Norlind a. a. s. 35.

så fanns det i varje fall alltså socknar kvar, som tilldelades de musikutövande lärjungarna. Från Linköping citerar Norlind själv (s. 35) Miklin, som säger, att han bland sina musikanter hade »20 st., som äro ordinarii och njuta hwar sin socken». Från Strängnäs anför Falk,¹ att »de mer försigkomna sångarna bland gymnasieungdomen samt instrumentalisterna» brukade uppmuntras med premier, »huvudsakligen av sockengångsmedel». Kallstenius nämner² Björksta och Dingtuna såsom »spelsocknar», vilka i vanliga fall voro anslagna till belöning åt instrumentalisterna.³ Från Växjö meddelar Ödmann, att en del socknar voro anslagna till särskilda ändamål, »såsom Collegers löneförbättring, musiken o. s. w.»⁴ I Kalmar synas förhållandena åtminstone tidvis ha varit mindre tillfredsställande. I ett kollegieprotokoll av d. 9. mars 1771 heter det:⁵

»Sedan soknepenningarna på sätt som räkningarne derföre utwisa, wore utbetalade, beswärar sig Cantor Herr Hans Biörkman att han icke kan få någon hjelp till musiqvens underhållande, derest han icke får något understöd för dem, som för musique äro falne och hugade. Men (?) ehuruwäl jag⁶ såg af 2:ne års räkenskaper för soknemedlen, att något i detta ämnet blifwit utdelt; men förlidit år intet, så fant jag dock icke ett enda ord i protocollerna, om denna bewillningen: hwarföre jag ock icke wiste om det skulle wara beständigt, och förden skul utdelade till ungdomen altsamman. Men sedan Biörkman påstod, att honom blifwit låfwat detta understödet årl. och jag äfwen fant, att det war nödigt, men ingen tilgång, utan af de 50 daler, som för scholans räkning blifwit aftagne; så lemnade jag honom der af 24 Dr, med tillsägelse att ingifwa förteckning på dem, som dessa pgr fått, samt att de tilhållas att sig i musiquen flitigt öfwa, dock utan att derigenom försumma studjerna».⁷

De större eller mindre musikutövande organ, som kunde uppställas inom de olika skolorna, hade i äldre tider i långt högre grad än vad som är fallet i våra dagar, tillfälle och även skyldighet att framträda. Norlind har för 1600-talet och tiden därförut utförligt behandlat de

¹ A. a. s. 140.

² A. a. s. 205.

³ Jfr även Hülphers a. a. s. 116 anm. 37: »... Socknegångar äro wid en del Gymnasier anslagne til Musik-idkares understöd, men ganska olika. I Linköping äro 20 små så kallade Spelsoknar i Termin, i Westerås 2: dock så, at flere deri få delar».

⁴ A. a. s. 58.

⁵ I volymen »A I a».

⁶ »Jag» är väl rektor, Johan Stagnel.

⁷ Även här sålunda ett visst intresse för musiken men samtidigt den typiska — jfr skolordningsförslaget av år 1760 (s. 41 ovan) — rädslan för att musiken skulle hindra de egentliga studierna.

mångfaldiga tillfällen, då den musikkunnige skolungdomen uppförde musik.¹ Men även under 1700-talet och längre medverkade skolornas musikanter ofta medelst musik, vid särskilda högtider i kyrkan, vid rektoratsombyten, vid orationer, vid minneshögtider, vid höga besök och andra festliga tillfällen.² Vi vilja i all hast ge ett par exempel.

I Kalmar firade skolan d. 1. och 2. nov. 1793 sin 100-åriga jubelfest. Gymnasieprotokollet förmåler därom bl. a., att »Cantor Gymnasii & Sch. Triv. herr Iac. Kinberg höll ett latinskt obundet tal på Gymn.» samt att det bägge dagarna uppfördes »Vocal- och Instrumental Music, förstärkt af 6 Musicanter ifrån Kongl. Calmare. Regementet, enkom dertill efterskrefna . . .»³ Vilka instrument dessa »efterskrefna» musikanter spelade upplyser skolans verifikationsbok om. Det heter där: »För Musik på Gymnasium i Calmar den 1 och 2:dra November sistledne med En Trompette Två Waldhorn och Tre Clarinetter af Kongl. Calmare Regements Musikanter, är i Resepenningar och arfvode, af Rector Gymnasii Fjorton Richsdaler 32 s. betalte. J. Rosberg».⁴ Enligt samma verifikationsbok medverkade även en fjärde klarinetist, som för sitt arbete fick 32 s. specie. Själva festligheterna äro något närmare beskrivna i kollegieprotokollet, varav det framgår, att det bägge jubeldagarna avsjöngs sångstycken »under douce Accompanering». Sålunda sjöngs före jubeltalet »Aria Solo Du Glädjens Dag! . . . Efter Talet Chorus Gudomlighet! . . . Den 2 Nov. före det Latinska Talet Aria Solo Ökom Dagens glada Fest . . .» I juni 1795 for kungen till Öland, varvid musik på pukor och trumpeter samt sång utfördes av de studerande från en särskild båt. D. 18. okt. 1796 hölls ett av sorgemusik inramat åminnelsetal över lektor N. G. Sandberg, och d. 3. april 1800 slutligen firades Gustav IV Adolfs kröning med tal på svenska och latin, varvid musik uppfördes »och verser afsöngos af Cantor Sch. Kinberg, samt någre dess elever»⁵

I Linköping synes bl. a. Gustav III:s kröning ha firats med en anslående fest i gymnasiets större lärosal. Memorialboken omnämner; hur de förnämna personligheterna intågade »under behagel. musique» och fortsätter: »Vid dätta höga tilfälle upförde HåfSecreteraren ok

¹ Se fr. a. »Latinska skolsånger . . .» o. »Kult och Konst» 1906.

² Jfr den i detta avseende ytterst upplysande, ovan s. 71 f. meddelade, Zschotzscherska musiksamlingen, särskilt sångstyckena. Se också hos Norlind, Hülphersuppsatsen ss. 30 o. 33 anm. 2.

³ »A I a». — Om regementsmusikens betydelse för särskilt städernas musikliv se även Norlind a. a. s. 43 ff.

⁴ »F IV c» under 1793 fol. 19.

⁵ Alla dessa uppgifter ur »A I a».

musices Directeuren Johan Miklin en ganska ljuflig ok muntrande instrumental och vocal-musique öfver af honom författade sinne-rika Sång-stycken, som under acten utdeldes . . .»¹

Till sist även ett exempel från Strängnäs. Den redan nämnda volymen i läroverksbiblioteket med diverse uppgifter från Strängnäs stift,² innehåller även ett utdrag ur ett d. 24. maj 1804 daterat brev med beskrivning över den högtidliga invigningen av domkyrkans, av J. Everhardt förfärdigade, nya stora orgelverk. Vid avsjungandet av psalm N:o 112 hördes verket för första gången såsom färdigt offentligen »understödt af Pukor, Trumpeter, jämte flere slags Blås Instrumenter, genom tillkallade musikanter från Kongl. Södermanlands Regemente, dem Regementets Chef benägit tillåtit att ifrån Mötesplatsen vid Malmköping här infinna sig för att bidraga till Dagens Högtidlighet. Efter Prädikan afsöngs af någre af Gymnasii Ungdomen, med biträde af Instrumental Musique, under Con Rector Wulfs³ anförande en femstämmig Chor. Åhörarne till ovanlig myckenhet samlade, äfven från aflägsne bygder; hade utan tvifvel den förnøjelse de väntat . . .»

Utom vid dylika mer eller mindre officiella högtidligheter kunde skolans musikanter få användning för sin talent även vid tillställningar av mer privat natur. Kallstenius nämner bl. a., hur krogbesökare stundom sände efter gymnasister för att spela för sig; och hur denna osed föranledde kollegiet att utfärda förbud mot »att gymnasister musicerade på gästbud, källare och dylika ställen».⁴ Ödmann nämner i sina »Hågkomster» (s. 84), att de musikbegåvade hos ungdomen »woro utmärkt kända och ägde entré i de bättre husen». Då de voro bjudna på lektorernas baler, »spelade 2 skifteswis, men de öfriga hörde till sällskapet och deltog i nöjet».

Elevernas deltagande i formliga konserter omtalas vid ett par tillfällen. I sin minnesteckning över P. Frigel anför Beskow, hur Björkman i Kalmar med skolungdom och regementsmusiker uppförde »större kyrkomusik av Händel, Graun, Hasse, Leo m: fl. mästare i den höga, allvarliga, för templet passande stilen».⁵ Gymnasieprotokollet meddelar under d. 7. mars 1765 en episod, som förmodligen utgjorde förspelet till dessa konserter. Denna dag hölls »Collegium Gymnas-

¹ Jfr även Norlind a. a. s. 33 anm. 2.

² Volymen »G Ie 21: 168». Den skänktes 1837 till gymnasii biblioteket av bokhandlaren I. G. Björnståhl f. Ljung och systerson »till framl. Professorn J. J. Björnståhl». Frampärmens innersida bär bl. a. året 1789.

³ Samme Wulf, som var dir. mus. 1774—98. (jfr ovan s. 55).

A. a. s. 203 f. Jfr även Norlind Hülphersuppsatsen s. 37 f.

Citering efter Norlind, a. a. s. 36.

ticum . . . i anledning deraf, att Rector Cantus H. Biörkman åstundade att uppföra Passions Musique på Gymnasium emot betalning af åhörarena, till instrumenters anskaffande». Protokollet fortsätter: »Såsom sättet war nog owanligit, att neml. för penningar anställa festiviteter på Gymnasium, och man derjemte, så wida Musiquen om aftnorne skulle uppföras, hade att befara oljud af ungdomen, som nu en tid blifwit om aftnorne anfallen och illa handterad af ungt sjöfolk, så anmodade Collegium Gymnasticum Biörkman, att anställa denna Musique på Rådhuset eller annorstädes hwarest bäst syntes, hwartill han ock samtyckte». Att döma av föregående Beskow-citatet fann Björkman kyrkan vara den bästa platsen för sina konserter.

Även i Linköping medverkade lärjungarna vid konserter. I kollegiet var, enligt memorialbokens anteckningar av d. 23. nov. 1788, ett mål före angående något oväsen ute i staden. En del gymnasister inkallades som vittnen. Dessa kunde dock inte ge några upplysningar. En del hade varit borthjudna, andra hade »såsom Musici till kl 11 varit sysselsatta med en Concerts uppförande . . .» En inventarieförteckning upptar vidare bland instrumentinköpen år 1809: »En Violoncell med foutral, köpt för de Medel som influto wid Amatörs Conserterne, hwarwid kapellisterne biträdde 1808, och skänkt til k. Gymn. kapell» samt bland notinköpen för samma år: »För kapellisternas biträde vid de Amatörs Conserter som gafs i Faste-tiden 1808, blef inköpte följande Musicalier, och skänkte til k: Gymn. kapell: neml: 5 st Uvertyrer, af sättskildte Författare. 18 Band».¹

Det är nu för visso svårt att bilda sig någon närmare uppfattning om huru denna av skolungdomen vid så skilda tillfällen uppförda musik i verkligheten kan ha klingat. En del ovan (ss. 52 f. o. 80) redan meddelade citat från Linköping visa dock, att musikuppförandena kunde vara utmärkta. Som Norlind just beträffande Miklin i Linköping framhåller,² så torde den avgörande faktorn för den musikaliska standarden vid en skola ha varit den ledande personligheten, d. v. s. musikläraren. En skicklig sådan kunde åstadkomma goda resultat även med de medel, om vilkas blygsamhet, särskilt vad

¹ Dessa konserter finnas annonserade i »Linköpings Bladet» N:is 17, 18, 20, 22, 24, 26 o. 28 för år 1808. De voro abonnemangskonserter med ett pris för hela serien av 1 R:dr 24 s. R:gäld och uppfördes i teatersalen med början »precis kl. 6». Under dessa konserter uppfördes bl. a. symfonier o. Ouvertyrer av van Maldere, Wranitzky, Gluck, Mozart, Gyrowetz, Haydn, A. Romberg o. Sacchini, diverse kammarmusik av Steibelt, Romberg, Berton, Raimondi, Haydn, Fodor, Berwald, Viotti o. Triklir, samt vokalmusik av Sacchini, Cimarosa, Martini, Lemner, Gluck o. Haydn.

² Hülphersuppsatsen s. 35.

orkestern angår, flera av de ovan meddelade inventarieförteckningarna avgivit talande vittnesbörd.

Beträffande de här behandlade skolornas notsamlingar ha vi redan påpekat den långt gående likformighet, som rådde mellan dessa, inte endast med hänsyn till de inköpta verkens art utan även i fråga om tidpunkten för inköpen. En liknande iakttagelse kunna vi nu göra även beträffande instrumenten. Först under 1700-talets senare hälft synas skolornas instrumentförråd ha genomgått en förnyelse, som i det närmaste utplånade de eventuella resterna från barocken och som betydde en anpassning efter en nyare tids smak.¹ Av dessa nu antydda förhållanden samt av skolhandlingarnas uppgifter i övrigt får man nu det intrycket, att det på den skolmusikaliska fronten i vårt land hände mycket litet allt ifrån 1700-talets början och ända fram till 1760—70-talen. Efter 1600-talets och äldre tiders på många håll rika musikodling synes ha följt en period, som i musikaliskt avseende väl närmast kunde betecknas som en vågdal, vilken dock fram emot 1700-talets sista årtionden avlöstes av ett mer eller mindre starkt utpräglad vågberg. Det är mycket troligt, att det i verkligheten även förhållit sig på det sättet, även om det hittills framdragna materialet inte är nog omfattande för att man skall våga yttra sig med bestämdhet.² I Sverige liksom annorstädes var skolmusiken till inemot barockens slut framför allt en kyrkans angelägenhet. Den uppmuntrades till stor del därför, att musiken ingick som ett viktigt moment i kyrkans kulthandlingar. För Sveriges del ha vi dessutom redan (s. 42 ovan) påpekat, hur det där även var högst materiella intressen, som dikterade kyrkans musikvänlighet. Musiken var ju i äldre tider ett av de viktigaste medlen att skaffa penningar till de av kyrkan styrda skolorna. Vi ha också redan antytt, hur t. ex. 1724 års skolordning till största delen lösgjorde skolorna från den materiella bundenheten vid musiken och ställde deras ekonomi på annan grund. Kyrkan själv hade alltså inte längre alls samma intresse av att uppmuntra skolmusiken. Denna var inte längre av någon egentlig positiv ekonomisk betydelse. Då nu de svenska kyrkomyndigheterna i gemen

¹ Jfr ovan s. 77 anm. 1.

² Såsom ett av skälen till det av myndigheterna ofta påpekade urusla tillstånd, i vilket musiken på 1740-talet befann sig i Uppsala angav dåvarande dir. mus. Engelhardt »bristen på tjänliga Subjecta af the Studerande, som theraf härrörer, at the wid Gymnasierne ej hafwa then underwisning i Musiquen, som wara böro». (Se M. B. Swederus excerptsamlingar om akademiska musiken i Uppsala i »Hdskr. U 65 y» i UB under år 1746). — Ödmann säger om lärarna i Växjö, att där inte funnes någon, »som hade öra, om icke för glosor» samt att musiken endast vore »tolererad» (a. a. s. 85).

under 1700-talet dessutom synas ha ställt sig helt likgiltiga inför musikens tidigare så högt skattade kultiska uppgift,¹ så rönt skolmusiken inte heller av kultiska hänsyn annat än i undantagsfall någon uppmuntran från kyrkohåll. Den miste med andra ord sitt dittills mäktigaste stöd, kyrkans intresse. Om inte andra krafter funnos, som kunde hålla den uppe, måste resultatet därför bli en skolmusikalisk vågdal.

Men det var inte endast musikens ställning i förhållande till kyrkan, som allt ifrån 1600-talets slut genomgick en genomgripande förändring, utan även människans ställning i förhållande till kyrkan. 1700-talet var ju sekulariseringens stora århundrade, då t. o. m. »folket» började slita sig lös från den tidigare kyrkliga bundenheten för att på egen hand leva sitt liv vid sidan om och oberoende av kyrkan. Intresset inriktades därvid, som ofta framhållits,² i övervägande grad på denna världen och på ett utnyttjande av dess möjligheter. Det uppstod en rik av kyrkan inte längre präglad kultur. Hade musiken tidigare under kyrkans glansdagar såsom ett av de viktigaste kultmedlen spelat en stor och avgörande roll även i lekmannens liv, så nedsjönk den inom den nya förvärldsligade kulturen till att bli ett den enskildes förlustelsemedel. Man åhörde musik, inte längre för att finna vägen till himmelen, utan för att man av en eller annan anledning tyckte det var roligt, för att röras av dess toner — eller också för att visa graden av sin bildning. Musiken blev nämligen i inte ringa grad ett sällskapsnöje, som odlades inom de högsta kretsarna och som därifrån spred sig till de skikt bland »folket», som gjorde anspråk på att kallas bildade, d. v. s. i första hand borgarna. Musiken fick sålunda en helt ny social uppgift. Den stod inte längre i kyrkans utan i den enskilda nöjeslystnadens och det enskilda skönhetsbegärets tjänst, vilket på ett genomgripande sätt omgestaltade hela den västerländska musikkulturen.³

De krafter, som frammanade denna nya musikkultur, voro alltså den enskildes musikönskningar. Där dessa önskningar tidigt voro starka, där växte mycket snart det nya musiklivet fram. Där de först senare gjorde sig gällande, där dröjde det längre, innan den nya musiken vann insteg. I Sverige synes detta ha dröjt till fram emot 1760—70-talen. Då först hade svenskarnas förvärldsligade musikbehov vuxit sig så starkt, att det av Roman långt tidigare grundade

¹ Jfr Morin a. a. s. 116 ff.

² Schück ger ju, a. a. s. 1, hela frihetstiden slagordet »utilism» till beteckning.

³ Se närmare de s. 37 anm. 1 nämnda kapitlen i min avhandling.

svenska konsertväsendet kunde slå ut i full blom.¹ De berömda s. k. Cavaljers-konserterna under säsongen 1769—70 äro ett utmärkt vittnesbörd om, vilken spridning och styrka det nya musikintresset hade vunnit vid denna tid bland samhällets högsta.

Här inom detta »nya» musikbehov är det, som de krafter äro att söka, som åtminstone delvis hjälpte skolmusiken upp ur den vågdal, i vilken den råkade, när den plötsligt miste det kyrkliga stödet. Vi förstå då också den i skolmusikaliskt hänseende döda period, som vi med ledning av skolhandlingarna tyckte oss kunna konstatera från 1600-talets slut och fram till 1760—70-talen. Kyrkan hade till stor del upphört att vara musikkonsument, och det dröjde ända till senare hälften av 1700-talet, innan en ny konsument, den bildade lekmannaklassen, i musikaliskt avseende vuxit sig så stark, att den kunde prägla en ny musikkultur inom skolan. Att den till sist verkligen gjorde det, visas kanske allra bäst av de notinköp, som vi tidigare utförligt redogjort för och som ju nästan uteslutande omfattade verk, avsedda att tillfredsställa denna nya konsuments musikaliska önskningsar.

Den nya roll, som musiken kom att spela i det svenska samhället under framför allt senare hälften av här behandlade period, framgår med all önskvärd tydlighet av den propaganda, som från intresserat håll gjordes för att höja musikintresset bland den studerande ungdomen. Rektorn i Linköping uppmanar ungdomen 1789, att »utan mistning för sine studier söka all möjlig förkofran i ett ämne, som i allmänna lefnaden är så mycket recommenderande och som oftast kan bidraga til befördran af hela deras timl. Lycka».² Och Hülphers undrar, om inte ungdomen skulle kunna uppmuntras till »mera lust och tycke för Musiken» genom bl. a. sådana föreställningar som »at många genom insigt deri gjordt sin lycka, wunnit hederliga bekantskaper, haft bättre efter fördelagtige Conditioner, och ofta, fått derföre syslor o. s. w.»³ Ett på grund av sådana föreställningar väckt musikintresse förtjänar för visso beteckningen utilism och har kanske inte alltid så mycket att skaffa med i egentlig mening djupare musikalitet.

Antingen det inom skolan nyvaknande intresset för musiken till sin innebörd var utilistiskt eller hedonistiskt⁴ eller endast rent »musika-

¹ Jfr den av Vretblad meddelade konsertförteckningen i »Konsertlivet i Stockholm under 1700-talet», Sthlm 1918 s. 133 ff.

² Citerat ovan s. 52 f.

³ A. a. 113 anm. 33.

⁴ Jfr Hülphers a. a. s. 112, där han på tal om de svenska musikförhållandena under Adolph Fredriks regering säger: »Wid de Allmänna Lärohusen, upkom derföre nu större lust ibland Studerande, at jemte andra nyttige wetenskaper

likt», så bar det i varje fall frukt i form av en livligare musikodling. Men detta, att åtminstone en del gymnasier, som Norlind uttrycker det,¹ »fortfarande med kraft arbetade för musikens förkovran» skedde inte, såsom denne forskare framställer det, i kamp mot en musikfientlig skolordnings bestämmelser. Som vi redan visat, så företedde den för oss i detta sammanhang gällande skolordningen, den av år 1724, högst obetydliga spår av den skolmusikaliska förslappning, som otvivelaktigt rådde vid tidpunkten för dess tillkomst. Man kunde snarare tvärtom framhålla som ett anmärkningsvärt och även beklagligt faktum, att det trots en skolordning, som bestämde om nästan daglig undervisning för hela skolan, växte fram en mer märkbart blomstrande musikodling vid endast en del av de svenska skolorna. Men det arbete på musikens område, som bedrevs vid dessa skolor, var i gengäld säkerligen av den allra största betydelse för landets musikliv i dess helhet. Det påfallande starka musikintresse, som man mot 1700-talets slut och 1800-talets början kan spåra framförallt i Stockholm men även annorstädes, grundades nog till inte ringa del vid de gymnasier, där musiken efter en period av svaghet åter hade vuxit sig stark och bedrevs med kraft.² Så blev det till sist, kanske mest på grund av ett misstag — 1724 års skolordnings oberoäknat långa giltighetstid — inte det nyttobetonade upplysningstidevarvet, som beskar den svenska skolan dess möjligheter att i enlighet med gamla traditioner verka som en musikkulturell faktor av rang. Detta var den begynnande romantiken förbehållet.

lägga sig på Musiken, för at derigenom kunna deltaga i de nöjen och behagligheter som denna konsten meddelar sine älskare, särdeles i de samfund som lysa af insigt och öfning . . .».

¹ »Svensk musikhistoria» s. 159.

² Björkman i Kalmar! Miklin i Linköping! Jfr även Norlind Hülphersuppsatsen s. 31, där Miklin räknar upp en hel rad av sina elever, som sedermera blivit »de förnämste på CavaillersConcerterne i Stockholm . . .».